

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA PREVENTIVA (CONTROL
ARQUEOLÒGIC) A L'AVINGUDA MERIDIANA
139-229, 158-248 (ENTRE ELS CARRERS DE MALLORCA I DE LAS NAVAS DE
TOLOSA/JOSEP ESTIVILL)
DISTRICTES DE SANT ANDREU I DE SANT MARTÍ
(BARCELONA, BARCELONÈS).

Data de la intervenció; Núm. DGPC:
Del 22 al 30 de juliol de 2021; 1-33290
Del 6 al 30 de setembre; 2-35525
Del 13 al 29 d'octubre; 4-35676; 5-35757

CODI: 075/21

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248. (Barcelona)
Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Arqueòleg Director:

JORDI HERMS FIOL

JOAN GARRIGA TOLEDO

Gestió de la intervenció:

MARTA FÀBREGAS ESPADALER

Barcelona, Desembre de 2021

FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248, (Tram entre els carrers de Mallorca i Las Navas de Tolosa/Josep Estivill).
UBICACIÓ	Districtes de Sant Andreu i Sant Martí Barcelona (Barcelonès).
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ETRS 89 (UB/ICGC)	Nord: X: 432050.6; Y: 4585384.7; Z: 26,01 msnm Sud: X: 432041.9; Y: 4584862.7; Z: 21,61 msnm
CONTEXT	Zona urbana.
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre.
CLASSE D'ACTIVITAT	Control arqueològic.
DATES D'INTERVENCIÓ	Del 22 al 30 de juliol de 2021: Joan Garriga Toledo De l'1 de setembre al 31 d'octubre de 2021: Jordi Herms Fiol
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Joan Garriga Toledo / Jordi Herms Fiol

INDEX

1. INTRODUCCIÓ	5
2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA	6
2.1. El Barcelonès	6
2.2. La ciutat de Barcelona	7
3. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS	9
3.1. La ciutat de Barcelona	9
3.2. Districte de Sant Martí.....	10
3.3. El districte de Sant Andreu	12
3.4. Els refugis antiaeris	14
3.5. El Rec Comtal.....	16
3.6. Intervencions arqueològiques a la zona	20
4. METODOLOGIA	22
5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS	23
6. CONCLUSIONS.....	28
7. BIBLIOGRAFIA I NETGRAFIA.....	32

ANNEX

REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

INVENTARI DE MATERIALS

DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

1. INTRODUCCIÓ

Amb motiu les obres de reforma de l'avinguda Meridiana entre el carrer de Mallorca i el carrer Navas de Tolosa/Josep Estivill, per part de l'empresa promotora BIM/SA, s'ha dut a terme durant des del 22 de juliol de 2021 i fins el 31 d'octubre, amb diverses interrupcions, el control arqueològic preventiu del qual és objecte aquesta memòria.

Donada la importància arqueològica i històrica d'aquesta zona dins la ciutat de Barcelona, es va prendre la decisió d'efectuar un control arqueològic a càrrec de l'empresa ATICS S.L., sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Joan Garriga i Toledo (mes de juliol) i l'arqueòleg Jordi Herms Fiol (la resta de setmanes), amb l'objectiu de detectar, documentar i així realitzar un estudi de les possibles restes conservades al subsòl, amb el corresponent recull de la informació històrica necessària per tal d'ampliar els coneixements vigents de la ciutat sobre èpoques anteriors i finalment, l'avaluació de les restes que podrien quedar afectades per les obres.

2. SITUACIÓ GEOGRÀFICA

2.1. El Barcelonès

Comarca de Catalunya, la capital de la qual és Barcelona. Es tracta de la comarca més poblada i industrialitzada del principat. Limita al nord amb el Vallès Occidental i Oriental; a l'est amb el Maresme i la Mediterrània, i per l'oest i el sud amb el Baix Llobregat.

La seva geografia està marcada per la plana de l'àrea metropolitana o Pla de Barcelona, la serralada de Collserola i els rius Llobregat i Besòs.

El Pla de Barcelona és una de les unitats morfològiques que configuren el territori, anomenat Barcelonès, que s'estén des de la costa mediterrània a la Serralada Litoral, concretament entre el tram de la serra de Collserola i els estrets de Martorell i de Montcada, però on els rius Llobregat i Besòs respectivament van sortir a la mar amb la formació dels seus deltes. D'aquesta manera el territori presenta dos elements morfològics clars: la serra de Collserola i la plana.

La Serra de Collserola, horst compost per granits i esquists, presenta unes altituds molt moderades, entre els 300 i 500 m, destacant el Tibidabo que arriba als 512 m. Al nord, aquesta carena comença sobre el riu Besòs amb el turó de Manyoses (2102m) i al sud-oest destaca el puig de Sant Pere Màrtir com a darrera elevació (399m). La carena presenta diversos passos de muntanya que possiblement han servit de vies de comunicació al llarg de la història.

El Pla de Barcelona es troba obert al mar i limitat per la Serralada Litoral i al sud per la falla que segueix des del Garraf i el turó de Montjuïc (que és el punt més elevat, 173 m) fins al turó de Montgat, més enllà del Besòs. Aquesta falla és visible a través de l'esglaó, d'uns vint metres, que sembla separar l'eixample de la ciutat vella i que es documenta en la morfologia urbana: la baixada de Jonqueres, la Via Laietana i els carrers de les Moles, d'Astruc i de Jovellanos.

La plana està formada per la conjunció de dos deltes, el del Llobregat i el del Besòs, que a causa de l'acumulació de detritus quaternaris i sorral·ls a la línia costanera, han acabat formant un conjunt identificable per la uniformitat urbana.

En aquesta plana es distingeixen petits turons arran de mar que tenen el seu origen en els plegaments de dipòsits marins del Miocè i el Pliocè. És en el cas de la muntanya de Montjuïc, del turó dels Ollers, i ja dins la ciutat del sector dels carrers d'Escudellers i

Nou de Sant Francesc, i de les Falzies on es localitza l'antiga Llotja i del Tàber, on s'assentava la ciutat romana. Des de l'època romana el constant progrés de la línia de costa degut a l'aportació dels arrossegaments del Besòs i al corrent marí tangencial a la costa que aporta terres del Maresme, van contribuir al rebliment d'estanys i aiguamolls i van anar encerclant aquests turons, passant a formar part de la terra ferma.

Aquests materials s'acumularen darrere l'escullera feta per a protegir el nou port i que arribaren a formar l'emplaçament de l'actual Barceloneta. Finalment, l'acció dels corrents de la mar, arrossegant els materials detrítics, terraplenant badies i albuferes, ha ajudat a conferir a la costa del Pla de Barcelona el seu aspecte rectilini, sense entrants ni accidents notables.

Geològicament hi ha una unitat quaternària (Pleistocè i Holocè) que en cobreix una de terciària. D'època quaternària a l'Holocè és on es localitza l'activitat antròpica, es registren nivells d'argila, sorres i graves d'origen torrencial i col·luvial, a part dels estrats superiors que és on es registrava la major presència de restes arqueològiques d'època contemporània i moderna.

2.2. La ciutat de Barcelona

Barcelona està situada a la costa mediterrània, en el lloc anomenat Pla de Barcelona, comprès entre els rius Besòs i Llobregat, al nord es troba la serra de Collserola, on hi ha el Tibidabo, que és el cim més alt (542 m). La serralada de Sant Mateu a llevant i el massís de Garraf a ponent fan que les entrades fàcils al pla d'al·luvió, sobre el qual reposa la ciutat, siguin els passos fluvials del Besòs i el Llobregat.

Les òptimes condicions climàtiques i estratègiques de la ciutat han afavorit al llarg del temps el seu desenvolupament que, amb Montjuïc vora el mar, ha facilitat la defensa del seu litoral. Els seus orígens es situen en el petit pujol del Tàber, però ben aviat els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el Turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic la ciutat de Barcelona consta de diverses àrees organitzades en districtes. La zona que ens ocupa es troba situada en el districte de Sant Martí. Aquest espai inclou d'una banda, l'àrea que envolta la parròquia de Sant Martí de Provençals, en un barri originat com molts, en resposta a les onades migratòries

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248. (Barcelona)
Codi 075/21. Jul – Oct 21.

produïdes a partir dels anys cinquanta. Els primers grups d'habitatges van ser promoguts per entitats financeres, ubicats al carrer Guipúscoa, conjuntament amb l'Obra Sindical el Hogar. Ja al 1958, amb l'aprovació del pla parcial del sector, es va produir un augment en la urbanització dels carrers, la qual cosa va propiciar la multiplicació de grans blocs d'habitatges. Fruit d'aquestes actuacions en va resultar un barri amb una alta densitat de població i una manca total d'equipaments i serveis.

3. ANTECEDENTS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS

3.1. La ciutat de Barcelona

La història de la ciutat de Barcelona sembla que arrenca d'un primitiu poblat ibèric, situat al promontori de Montjuïc. Ja des d'època romana la ciutat esdevé un centre de gran importància, la ciutat de **Barcino**, situada al cim del mont Tàber, geològicament un paleorelleu exhumat en retrocedir gradualment el turó Barcelona, on actualment hi ha la Plaça de Sant Jaume i la Catedral. Fou sobre aquest turó on s'ubicà la ciutat romana en època d'August, i la Plaça de Sant Jaume respon a la probable ubicació del fòrum de la ciutat.

Els orígens de la ciutat de Barcelona se situen al Mont Tàber, molt a prop del mar i dominat al sud pel promontori de Montjuïc, que facilita la defensa del seu litoral. Ben aviat, però, els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el turó de la Peira.

L'origen de la ciutat de Barcelona s'ha de situar a la colònia **Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino** fundada de nova planta per August al s. I aC. La ciutat emmurallada, amb un perímetre clar, presenta una planta octogonal amb una trama a partir de dos grans eixos, el *cardo maximus* i el *decumanus maximus*. Aquests dos eixos donaven la pauta a la resta de la xarxa de carrers rectilinis amb illes regulars, confluint en un espai obert central, el fòrum, on s'ubica l'actual plaça de Sant Jaume.

Des del punt de vista urbanístic, podem diferenciar tres zones dins la ciutat. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, que resta emmurallat fins la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Aquest espai inclou un nucli central conegut com a barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana. Al seu voltant hi trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins el tercer recinte fortificat de la ciutat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

En segon lloc tenim tot un seguit de pobles que neixen entorn de la ciutat, i que n'acabaran formant part a finals del segle XIX. Per últim hi trobem l'Eixample, una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX, seguint el Pla d'Ildefons Cerdà, quan ja s'havien enderrocat les muralles que impediien el creixement urbanístic de Barcelona.

3.2. Districte de Sant Martí¹.

La intervenció que ens ocupa s'ha desenvolupat dins el districte de Sant Martí.

Sant Martí era un territori ampli gairebé deshabitat, situat als afores de la muralla de Barcelona, que s'estenia des del nord fins al riu Besòs i des del mar fins a la muntanya del Carmel. En època antiga, la línia de la costa estava més reculada, i gran part del que ara són els barris del Poblenou i el Besòs o bé eren maresmes o bé aiguamolls i llacunes, que constituïen un perllongament natural del delta del riu Besòs. És així com al llarg dels segles, amb el retrocés de la línia de costa i l'acció humana, la seva superfície va augmentar fins a esdevenir un dels pobles més extensos del pla de Barcelona.

L'arrencada de la indústria a Sant Martí es va produir arran de la prohibició, el 1846, de l'Ajuntament de Barcelona de construir més fàbriques a l'interior de la ciutat emmurallada. Així, les fàbriques de teixits es van instal·lar al Clot, la Sagrera i majoritàriament al barri del Taulat, aprofitant la bona situació de terres planes i riques d'aigua subterrània al Poblenou.

Un dels barris que ens ocupen és el del Camp de l'Arpa, el topònim del qual procedeix, probablement, d'un dolmen que hi va haver en aquesta zona. Figura citat en un document de l'any 1037 del Cartulari de Sant Cugat, amb la forma *ad ipsa archa*, amb motiu d'una confrontació de límits. El nom actual seria una deformació de l'original.

Des del punt de vista urbanístic, el Camp de l'Arpa es va resistir al Pla d'Eixample d'Ildefons Cerdà aprovat l'any 1859. Els interessos dels propietaris i l'oposició dels membres del consistori van fer que la major part de les obertures dels carrers nous s'estroneguessin en arribar al barri. Per això, els carrers de Còrsega, del Roselló i de Provença moren a l'altura del traçat del carrer de Rogent.

Aquest fet ha permès mantenir alguns passatges del segle XIX, com ara els del Sospir, del Trinxant, del Pistó, etcètera, que proporcionen una imatge insòlita al començament

---

¹ <https://ajuntament.barcelona.cat/santmarti/ca/coneixeu-el-districte/historia>

del segle XXI. Un altre testimoni del passat agrícola és la masia de Can Miralletes, a l'extrem superior del barri. La plaça de Can Robacols, reformada recentment, i especialment el carrer de Rogent, per a vianants, són elements cabdals per aglutinar la vida del barri.

L'altre barri que tractem és el del Clot, que és un dels nuclis més antics de Sant Martí. Ja existia a l'època medieval, amb el nom de *Clotum Melis* (Clot de la Mel). El nom del barri deriva de la paraula clos, que significa 'fons', i fa referència a terres de conreu situades en fondals. Molt ric gràcies a les hortes i els molins al voltant del rec Comtal, proveïa de queviures la ciutat de Barcelona i, entre altres productes, mel de gran qualitat.

El caràcter rural d'aquesta zona es va mantenir fins al segle XIX. Algunes masies i torres senyorials han arribat fins als nostres dies, com la Torre del Fang o la Torre de Sant Joan. La resta han desaparegut amb el temps, però alguns dels seus carrers o racons evocuen el passat agrícola.

Durant el segle XIX s'hi van instal·lar les primeres farineres, seguides per indústries tèxtils, adoberies, bòbiles, etcètera. Al final del segle XIX el barri s'havia convertit en un assentament industrial i obrer, amb un augment molt important de població, la majoria procedent de la resta de Catalunya i d'Aragó.

L'any 1854 va començar a circular la línia de tren en direcció a França, i el 1861 la de Saragossa. El posterior soterrament o desaparició dels traçats del tren, ja al segle XX, no va suposar la desaparició de barreres urbanes, en ser substituïdes per vies ràpides per a automòbils com la Meridiana, inaugurada l'any 1964 o, més tard, Aragó i la Gran Via. Aquest fet, que actualment s'intenta corregir facilitant la permeabilitat de vianants a través d'aquestes grans artèries, ha estat una de les causes de la consolidació de dinàmiques urbanes diferenciades al Clot i al Camp de l'Arpa.

El Clot ha perdut de mica en mica el seu caràcter industrial, en desplaçar-se o desaparèixer antigues fàbriques i tallers. Això ha fet possible recuperar alguns grans espais per a ús ciutadà, com el parc del Clot. Altres zones, com el Clot de la Mel, han estat l'escenari de noves implantacions residencials.

3.3. El districte de Sant Andreu²

El terme o parròquia de Sant Andreu s'estenia per tot el nord i nord-est del pla de Barcelona, des de la muralla de la ciutat fins al marge del riu Besòs. Des del final del segle X i principi del segle XI trobem Sant Andreu com una parròquia dotada de jurisdicció.

La transformació de l'antiga església de Santa Maria de les Arenes —Santa Maria del Mar— en parròquia a mitjan segle XI va prendre a Sant Andreu de Palomar tot el territori situat a migdia de la riera d'Horta, de la travessera al mar. Sant Adrià, al segle XII, li va segregar la marina.

L'any 1310 es van definir els límits de l'hort i vinyet de la ciutat de Barcelona. En aquest territori s'inclouen les parròquies de Barcelona i les foranes de Sant Martí de Provençals, Sant Vicenç de Sarrià i Santa Maria de Sants.

El 1716, amb el Decret de Nova Planta, els poblats del pla situats fora de les muralles de Barcelona es van independitzar administrativament i van mantenir, només, la subjecció religiosa corresponent. És a partir d'aquí que aquests pobles comencen a tenir ajuntaments propis. En aquest segle XVIII es construeixen nous habitatges i masies (Can Pere Valent, Can Verdaguer, Can Xandri, Can Sala, Can Diumenjó, can Guineueta, les Carasses...), fet que va anar convertint el terme municipal en un ric espai per al conreu.

El 1811, el Govern general de Catalunya divideix el Principat en corregiments. El subcorregiment de Barcelona es va formar amb cantons, dels quals corresponien a la ciutat els de Llevant, Ponent, Migdia i Tramuntana.

L'any 1845, per una llei orgànica, es va unificar la constitució administrativa dels municipis de l'Estat. I és el 1847 que trobem la figura dels alcaldes de barri com a representants de l'alcalde. Al llarg del segle XIX, Sant Andreu de Palomar va anar deixant d'ésser un poble agrícola i es va anar industrialitzant. Fàbriques tèxtils com El Vapor de Fil (posteriorment Fabra i Coats, avui Coats Fabra) i d'altres com la "Industrial Harinera Barcelonesa", La Maquinista Terrestre i Marítima, la Fàbrica de Gas... juntament amb el primer tramvia interurbà a vapor, l'anomenat "Tramvia de Foc" (1879), varen anar canviant la fesomia i la densitat demogràfica del Poble. A l'any 1849 hi havien 2.000 cases.

---

² <http://www.sant-andreu.com/>
<https://ajuntament.barcelona.cat/santandreu/ca/coneixeu-el-districte/historia>

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248. (Barcelona)
Codi 075/21. Jul – Oct 21.

A partir del 1854 comencen a enderrocar-se les muralles de Barcelona i creixen els primers eixamples de la ciutat. El 1878 la ciutat de Barcelona tenia 10 districtes i 53 barris.

Cap al 1880 el municipi de Sant Andreu estava dividit en cinc districtes o barris, que eren el barri del Besòs, Mercadal, Sant Pacià, Estadella i Roquetes.

L'Ajuntament de Barcelona, abans de l'agregació definitiva dels pobles del pla, ja havia sol·licitat en altres ocasions la seva agregació a la ciutat. La primera vegada va ser l'any 1879 i la segona, el 1885, fins que es va aconseguir el 20 d'abril de 1897.

El 22 de març de 1949 la ciutat es va dividir en dotze districtes, Sant Andreu va ser el districte IX. Aquesta divisió perduraria quasi sense modificacions fins a la nova reestructuració del 1984.

A partir de la Llei especial del municipi de Barcelona del 1960, s'encomana a les juntes municipals de districte la relació entre els òrgans superiors de gestió municipal i els ciutadans.

L'any 1979 es va produir la divisió del districte IX en dos, amb la segregació dels barris de Canyelles, Torre Baró, Ciutat Meridiana, la Trinitat Nova, la Trinitat Vella, Vallbona, Porta, la Guineueta, Torre Llobeta, el Congrés, la Prosperitat, Verdum, les Roquetes i Ramon Albó, que van crear el districte IX Nord, mentre que van restar com a IX Sud els barris de Sant Andreu, la Sagrera, Navas, el Bon Pastor i Baró de Viver.

L'any 1984, es va aprovar la nova divisió territorial de la ciutat, que es va establir en deu districtes, amb els noms de Ciutat Vella, l'Eixample, Sants-Montjuïc, les Corts, Sarrià - Sant Gervasi, Gràcia, Horta-Guinardó, Nou Barris, Sant Andreu i Sant Martí. Arran d'aquesta nova divisió, el districte de Sant Andreu recupera els barris de la Trinitat Vella i el Congrés.

L'any 1986, el 5 de desembre, el Consell Plenari Municipal va aprovar les normes reguladores de l'organització dels districtes i de la participació ciutadana, que donava carta de fe de la voluntat descentralitzadora de l'Ajuntament de Barcelona.

3.4. Els refugis antiaeris³

Durant la Guerra Civil Espanyola a la ciutat de Barcelona es van construir gran quantitat de refugis antiaeris utilitzats per la població civil per a la protecció dels bombardejos feixistes. Els refugis antiaeris són espais soterrats, amb un o més accessos en la via pública i diversos espais en el seu interior.

La població civil barcelonina junt amb Gernika i Madrid van ser les més castigades per l'aviació franquista i els seus aliats. Barcelona és la primera ciutat bombardejada sistemàticament durant quasi dos anys, malgrat trobar-se en la rereguarda, tàctica militar inèdita fins aleshores. Els atacs indiscriminats sobre la població civil van provocar un gran impacte psicològic.

A Barcelona, la Junta de Defensa Passiva, davant l'amenaça feixista, va construir entorn a uns 1400 refugis antiaeris, malgrat que les obres de metro, aparcament subterranis i millores de clavegueram han anat destruint molts refugis, tot i que encara en resten una gran quantitat.

Començada la Guerra Civil, la derrota de la rebel·lió militar a la capital catalana i la impossibilitat d'un atac d'infanteria, va fer que les tropes de Franco busquessin ajuda de la marina i de l'aviació italiana amb base a Mallorca. Més tard, en l'ofensiva final sobre Barcelona es va sumar l'aviació alemanya, la Legión Cóndor. Davant el perill imminent, ja al mes de setembre de 1936 l'Ajuntament de Barcelona crea el Servei de Defensa Passiva Antiaèria que es va encarregar d'analitzar les primeres mesures preventives davant la possibilitat d'atacs aeris, amb la inspecció de subterranis i locals particulars per avaluar si reunien les condicions de seguretat necessària.

El primer atac sobre el nucli urbà va ser la nit del 13 de febrer de 1937, però no va ser aeri sinó naval, per part del destructor italià Eugenio di Savoia encallat davant la costa de Barcelona, aproximadament a l'alçada de l'actual platja del Bogatell. Des d'aquesta data i fins a la caiguda de la ciutat, el 26 de gener de 1939, la ciutat va patir un total de 194 bombardejos, la majoria aeris, que van provocar a l'entorn de 2500 morts i prop de 3200 ferits. Els dies 16, 17 i 18 de març de 1938 Barcelona va sofrir els raids més intensos i mortífers. L'aviació italiana, per ordre expressa de Mussolini, va llançar entre

---

³ MIRÓ, C., RAMOS, J. (2011) : *Els refugis antiaeris de Barcelona (1936-1973). Una nova visió des de l'arqueologia d'intervenció*. Ex Novo: revista d'història i humanitats, núm. 7. Facultat d'Història, Universitat de Barcelona, 2011.

10 i 13 atacs sobre diferents zones de la ciutat. Els bombardejos eren aleatoris, sense objectius militars, intentant provocar el pànic i morts. Davant la indignació internacional, a la que es va sumar el Vaticà i la UNESCO, el general Franco va reprendre els bombardejos altre cop sobre Barcelona i Gernika.

Davant el perill dels atacs, l'Ajuntament i la Generalitat de Catalunya, a través de la Junta de Defensa Passiva, primer, i de les Junes de Defensa Locals, van portar a terme un projecte per salvaguardar els edificis emblemàtics i subvenció d'entorn a una centena de refugis. La resta, quasi 1300, es varen començar a excavar de forma auto-organitzada i auto-finançada per iniciativa civil, configurant un autèntic moviment social sense precedents.

La majoria de refugis veïnals tenien un caràcter provisional i efímer. La seva construcció es deuria al treball abnegat de civils no militaritzats, vells i, sobretot, dones i nens. Varen començar als barris amb una gran tradició associativa i sense comprometre els fonaments dels edificis, com per exemple a les places públiques. Els refugis antiaeris van ser planificats per l'Ajuntament amb mitjans de defensa passiva però amb la vocació d'ésser reaprofitats com a trams de clavegueram, banys públics, magatzems, sales de lectura i altres usos. Molts refugis construïts per iniciativa particular no varen ser donats d'alta a l'Ajuntament i per tant no consten en la documentació.

La caiguda de Barcelona va comportar la destrucció de part de la documentació, entre la qual hi figuraven els expedients i plànols de refugis, per dificultar la seva localització per part de les tropes ocupants. El nou ajuntament franquista va ordenar un reconeixement de les zones destruïdes pels bombardejos i no va tenir massa problemes per localitzar i inspeccionar els refugis, ja que molts punts de la ciutat es trobaven amb el paviment aixecat i pilones de terra extretes durant la construcció dels refugis.

Barcelona disposa de diferents llistats on es detalla la ubicació dels refugis antiaeris. El primer és del 9 de desembre de 1937, confeccionat pel Servei de Refugis de la Junta de Defensa Passiva de Barcelona, i inclou uns 29 refugis que possiblement es situaven al 1r districte. El segon llistat és del 16 de juliol de 1938, confeccionat per la Junta Local de Defensa Passiva de Barcelona, és un inventari on només hi figura l'emplaçament i la situació. De tots aquests refugis no es té cap garantia de la seva existència, ja que sembla una llista de tots els llocs on es va demanar permís per construir un refugi sense

que figuri en quin punt del procés es trobava cada un d'ells, contant un total de 1293 refugis.

Per la informació recollida a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona, podria tractar-se dels següents refugis, dels quals no se'n conserven els plànols i, en el cas que existeixin, encara no se n'ha pogut documentar la seva localització.

En el cas que ens ocupa es té constància de l'existència de cinc refugis antiaeris possiblement localitzats o propers a l'àrea d'actuació de l'obra, i dels quals se'n desconeix la ubicació exacta així com el seu traçat :

- Refugi núm.1105 Avinguda Meridiana 208
- Refugi núm.0424 Carrer de Las Navas de Tolosa 293
- Refugi núm.0809 Carrer Trinxant/Avinguda Meridiana 187
- Refugi núm.1214 Carrer de Las Navas de Tolosa 297
- Refugi núm.0176 Avinguda Meridiana
- Refugi núm.0887 Avinguda Meridiana
- Refugi núm.0257 Avinguda Meridiana

D'aquests refugis només se'n té referència per la seva inclusió en un llistat de refugis existents la ciutat de Barcelona, i de la majoria d'aquests es desconeix el seu accés , les dimensions i el recorregut.

3.5. El Rec Comtal⁴

Tot sembla indicar que l'origen del Rec Comtal està relacionat amb l'antiga conducció romana del segle I dC, que portava l'aigua fins el recinte emmurallat de la colònia de Bàrcino. El Rec conserva la base tecnològica romana pel que fa a l'ús de l'aigua rodada per gravetat, però s'orientava cap a uns usos i objectius socials i econòmics diferents. Es tracta d'una estructura hidràulica de primera magnitud, construïda a l'alta Edat Mitjana i que perdurà fins al segle XIX com un dels principals abastadors d'aigua a la ciutat. La hipòtesi més extensa —recolzada per nombrosa documentació medieval— afirma que va ser obra del comte Mir (954-966), el germà petit del comte de Barcelona Borrell II, que aprofità aquest corrent d'aigua, no ja reconstruint els aqüeductes, doncs en aquella

---

⁴ CARTA ARQUEOLÒGICA DE BARCELONA: <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3426>; CONILLERA, 1991; MARTÍN, 2000.

època no s'estilaven aquestes construccions, sinó convertint-lo en una sèquia o rec per a regar els camps (doncs feia funcionar tot un sistema de sèquies subsidiàries al llarg del seu recorregut), moure les moles dels molins fariners i drapers, i abastar d'aigua les incipients indústries de la ciutat. La seva funció principal, doncs, no era proporcionar aigua de boca, car a època medieval la majoria d'aigua per beure dins de la ciutat s'aconseguia mitjançant pous, a Barcelona hi ha una gran quantitat d'aigua freàtica de bona qualitat, que ha estat utilitzada al llarg de la història. És a dir, el Rec seguiria un traçat semblant al de l'aqüeducte però amb un curs més sinuós determinat per la major necessitat energètica per a moure els pesats molins que van aparèixer en tot el seu recorregut.

L'administració del Rec està documentada des del segle XIII a partir de la figura del Batlle general, funcionari que administrava el patrimoni reial, el qual tenia plenes competències sobre les aigües públiques, rius, riberes i molins, entre d'altres. Per sota del Batlle general, apareix al segle XIV la figura del Batlle d'aigües i administrador de molins reials de la ciutat i territori de Barcelona que està directament implicat en els afers del Rec. Aquests càrrecs van quedar dissolts pel Decret de Nova Planta i les seves funcions van passar a mans de la Intendència, organisme creat aleshores.

Es desconeix com seria el Rec original del segle X donat que al llarg del temps ha patit diverses remodelacions. Sí sabem, però, que era un canal a cel obert, d'una amplada que variava segons el traçat. Els murs eren de carreus de pedra de Montjuïc, units amb morter de calç, amb el fons de terra natural, sense cap recobriment especial. Al llarg del recorregut hi havia ponts, majoritàriament de pedra, que facilitaven el seu creuament. La neteja regular del fons del Rec al llarg dels anys no ha permès la conservació dels materials del primer moment de la seva construcció.

Amb un recorregut proper als 12 km, la captació d'aigua s'iniciava al marge dret del riu Besòs, a l'alçada de l'actual Montcada i Bifurcació, a l'indret conegut com Pous de Montcada. El Rec discorria al peu del vessant nord del turó de Montcada, penetrava al Pla de Barcelona per Vallbona, creuava els termes de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals, seguia pel barri de Marina, entrava a la ciutat de Barcelona pel Portal Nou, seguia pels carrers del Rec Comtal, Basses de Sant Pere, Tantarantana i del Rec i arribava al mar al barri de la Barceloneta. En el decurs dels segles el seu recorregut sofrí algunes variacions, especialment en el seu tram final. L'any 1715 fou desviat amb

motiu de la construcció de la Ciutadella i el 1822 se'n tornà a modificar el tram final, aquesta vegada per motius de salubritat. En principi el Rec era construït per un canal a cel obert, que en els seus orígens, i al llarg dels primers segles d'existència, gran part de la seva trajectòria no devia incorporar cap tipus d'estructura constructiva que la definís lateralment. El Rec era constituït, per tant, únicament per un canal de terra excavat, amb una amplada aproximada de 4 metres a l'aire lliure, amb marges a cadascun dels costats pel pas de persones i bestiar. Aquests marges haurien estat definits per canyissars que farien la funció de contenció. Només en alguns casos els marges estaven reforçats per parets d'obra.

La importància del Rec a Barcelona es fa palesa si considerem que al segle XVI es pot constatar un desequilibri d'ocupació de l'espai, de manera que el 14% de la superfície de la ciutat acull el 41% de la població. L'explicació es troba en el fet que les activitats bàsiques eren concentrades entorn a tres elements estructurals: el Rec, el mercat i el port. Per això, per exemple, la zona de Sant Pere de les Puel·les i Portal Nou es van convertir en àrea industrial d'aquest sector, perquè el canal entrava a la ciutat per aquests barris.

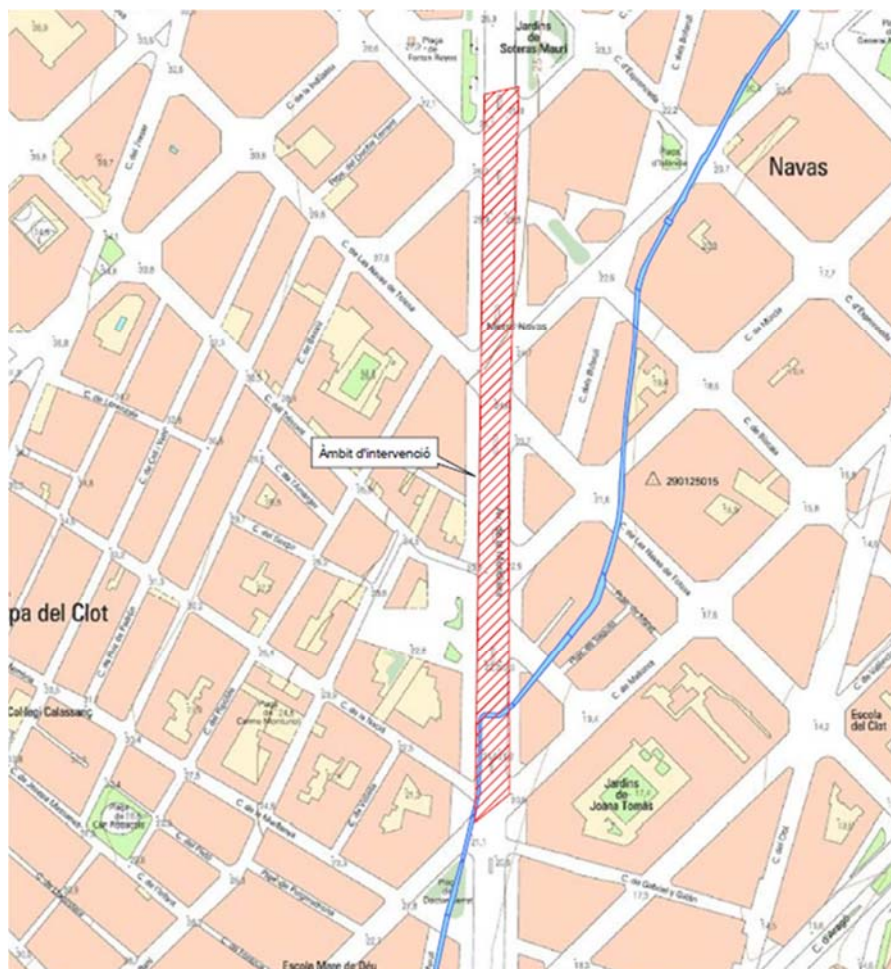
Al llarg del segle XIII es produeix una expansió demogràfica de la ciutat que genera una forta demanda de productes agrícoles. Associada a aquesta expansió agrícola apareix una zona coneguda com "Hort i vinyet" de Barcelona, un territori proper al nucli urbà, on la ciutat exercia plena jurisdicció, i que s'estenia des de la riera d'Horta fins al Coll de Codines i del Puig Aguilar i Collserola fins al mar. Al llarg del segle XVIII, el regadiu s'estengué força a Catalunya, i en particular al Pla de Barcelona i es desenvolupà la xarxa de regatge del Rec. Però vers la fi del segle, el cabal hauria estat insuficient per assegurar el funcionament dels nous molins que hi havia en aquells moments, el manteniment del regadiu i l'aprovisionament d'aigua a Barcelona. Per tal de resoldre aquesta escassetat es construï el 1778, una mina sota el llit del riu Besòs. El sistema de filtració de les aigües freàtiques del Besòs permet disposar de volums més abundants i segurs. A partir d'aquest moment l'Ajuntament de Barcelona decideix allargar la mina (1822) sota la direcció d'una Junta constituïda per representants de totes les jurisdiccions afectades. Aqueix mateix any es crea la Societat d'Usuaris interessats en el Rec Comtal i els molins. El 1852 comencen les obres de l'última ampliació de les mines del Besòs. Aquesta conducció acaba en el repartidor del "Reixegó" on els regants i els

molins es reservaven en exclusiva les dues terceres parts del cabal de les mines de Montcada. La superfície regada s'amplia i es modernitza la infraestructura de repartició de l'aigua.

Així, durant el període de 1822-1852, el cabal procedent de les mines de Montcada va ser el principal subministrament a la ciutat de Barcelona, la qual cosa va permetre la modernització del conjunt del sistema de distribució intramurs, però en canvi els molins es troben en regressió encara que hi ha un augment de l'activitat industrial per la localització de fabriques, bàsicament tèxtils, a Sant Martí de Provençals i Sant Andreu de Palomar. Quant al regadiu, es manté la importància que tenia en el segle XVIII. El mercat s'especialitza i es produeix una substitució progressiva de cereals i llegums per hortalisses i verdures. Aquest regadiu se situava en el costat oriental, entre el riu Besòs, la Mediterrània, Barcelona i la Ciutadella.

A partir d'aquest moment la sèquia sofrirà constants i petites modificacions. Bàsicament pel projecte i construcció de l'Eixample i per la forta expansió demogràfica, industrial i urbanitzadora dels pobles pròxims a la Ciutat Comtal. La sèquia es cobriria i desviaria en diferents trams per a obrir carrers, la construcció de clavegueres i la formació d'illes segons el projecte Cerdà. Aquest projecte acabaria amb el regadiu en la zona situada entre Ciutat Vella i Sant Andreu de Palomar. Inclús amb el descens de la superfície regada i del nombre d'usuaris de les aigües del Rec, l'horta del Pla de Barcelona seguirà sent el sector amb més vitalitat, especialment en els pobles de Sant Martí de Provençals i de Sant Andreu de Palomar, en canvi a la zona de Ciutat Vella queda integrat en la xarxa de clavegueram.

La desaparició del Rec Comtal es va accelerar a mitjan segle XX. Com a conseqüència del gran creixement demogràfic dels anys 60 bona part del seu recorregut es va aprofitar per al traçat del clavegueram de Barcelona i els terrenys que regava van passar a ser ocupats per usos residencials i, especialment, industrials. Actualment els únics trams a cel obert del Rec es troben en el barri de Can Sant Joan a Montcada i Reixac i a la plaça Primer de Maig al barri de Vallbona, a Barcelona.

1. Recorregut del traçat del Rec Comtal al seu pas per l'àmbit del projecte de remodelació de l'avinguda Meridiana del qual és objecte aquesta memòria.

3.6. Intervencions arqueològiques a la zona

Són escasses les intervencions arqueològiques dutes a terme a la zona propera al tram de l'avinguda Meridiana que ens ocupa i les presentem a continuació.

- Camí Antic de Bofarull 11-19. J.M. Espejo Blanco (ATICS SL). Agost-Setembre 2015. 088/15⁵

Fruit de les obres de canalització en rasa d'una línia elèctrica subterrània de baixa tensió, es va dur a terme un control arqueològic per tal de documentar possibles restes arqueològiques, especialment la presència del Rec Comtal i un refugi de la Guerra Civil. No obstant, els resultats foren negatius, determinats

⁵ <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3860>

per la presència de nombrosos serveis urbans anteriors, els quals impossibilitaven l'existència de qualsevol resta arqueològica. Els resultats negatius, però, són vàlids únicament fins a la profunditat màxima que es va assolir durant el desenvolupament de l'obra.

- Camí Antic de Bofarull 11. Albert Castellà Fabré, ABANS Serveis Culturals S.L. Gener-Març 2015. 043/14⁶.

Arran del projecte de reforma i rehabilitació de la finca, el qual preveia l'execució d'una planta soterrani, es va dur a terme un control del buidat del solar, efectuant un rebaix de 3,70m de fondària, per sota de la cota de superfície. Les restes documentades pertanyien a elements d'època contemporània, amb retalls amortitzats al s. XVIII i diversos pous, així com una part porxada d'època actual.

- Avinguda Meridiana 85-151, 80-180, entre Independència i Mallorca. Miriam Esqué Ballesta, ATICS SL. Juliol-Desembre 2018⁷.

Arran del seguiment arqueològic realitzat es van localitzar restes del rec Comtal al seu pas per l'avinguda Meridiana cantonada amb carrer Mallorca 607. Es tracta d'una volta de formigó corresponent a una canalització contemporània que aprofita el rec, coincidint exactament amb el traçat existent a la documentació (plànols realitzats per Vicenç Martorell el 1930), però diferint en les seves característiques constructives o morfològiques, dels trams documentats en altres indrets propers, com poden ser el tram documentat al carrer del Dos de Maig – Plaça de les Glòries Catalanes, esmentat anteriorment.

---

⁶ <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3764>

⁷ <http://cartaarqueologica.bcn.cat/4206>

4. METODOLOGIA

Per tal d'aconseguir els objectius marcats, cal seguir una metodologia sistemàtica i adequada. La que s'ha realitzat en aquesta intervenció s'inspira en el mètode de registre utilitzat per E.C.Harris i per A.Carandini (Harris, 1979; Carandini 1997). Es tracta de registrar objectivament els elements construïts i estrats que s'identifiquen (tant els que es conserven en alçat com els que es descobreixen en el subsòl), realitzant una numeració correlativa d'aquests, sota el nom d' "Unitat Estratigràfica" (UE) que individualitza els uns dels altres. Cada UE es registra en una fitxa on s'indica: la ubicació en el jaciment, les seves característiques físiques, la situació en les plantes i seccions i la posició física respecte a la resta d'unitats estratigràfiques amb les quals es relaciona. Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic, compost per plantes i seccions i el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

La principal raó de ser de l'arqueologia urbana és l'estudi de l'evolució històrica de la ciutat on es realitzi, allò que ha impulsat i ha provocat canvis en el territori, tant en l'àmbit geomorfològic com urbanístic, històric, organitzatiu i social, fins a esdevenir el fet concret del moment actual.

En el cas que en qualsevol intervenció es trobés algun tipus de material ceràmic, s'ha de recollir i separar diferenciant els materials que han sortit als diversos estrats arqueològics, i ajuden a donar una datació tant dels mateixos estrats com de les estructures que s'hi poden trobar relacionades.

Inicialment aquest material s'ha de rentar i seguidament se li atorga una sigla depenent de cada excavació, per tal de facilitar el seu inventari i precisar al màxim la informació recollida en les respectives memòries o informes arqueològics.

De la mateixa manera s'actua en el cas de documentar altres materials com el bronze, ferro, vidre, ossos, etc....

En aquest cas, qualsevol resta recuperada, fragments ceràmics o objecte susceptible d'ésser recuperat per la seva rellevància o aportació d'informació en relació amb les possibles estructures documentades, es siglaran i/o codificaran amb el codi 075/21.

5. DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

Arran de les obres de reforma de l'avinguda Meridiana entre el carrer de Mallorca i el Carrer de Las Navas de Tolosa/Josep Estivill de la ciutat de Barcelona (Barcelonès) s'ha dut a terme, el control arqueològic preventiu del qual és objecte aquesta memòria, segons ho requeria el projecte d'intervenció per tal d'engegar el procés de recerca preventiva necessari per a la localització i documentació de les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, en el marc de la Llei de Patrimoni i el Decret 78/2002.

S'ha efectuat un control sobre les tasques fetes a ambdues voreres de l'avinguda, així com també a la zona central.

En primer lloc, seguint les necessitats de l'obra, que ja estava iniciada en el moment de poder iniciar el control arqueològic, es va dur a terme el seguiment de l'excavació d'una rasa d'uns 450 m de llargària, amb petits ramals d'entre 6 i 7m, i una profunditat d'entre 0,90m i 1m per tal de fer pendent, per a la construcció dels embornals i la recollida d'aigua de les voreres de l'avinguda Meridiana.

La rasa es va fer al costat est de l'avinguda Meridiana, entre el carrer Mallorca i el carrer de Palència, fins arribar a l'estació de metro de Navas.

La rasa es va excavar paral·lela al carrer, directament sobre l'asfaltat de l'avinguda. Sota els 40cm d'asfalt i formigó es documentà una petita capa de 15cm de sorra d'obra. Sota aquesta capa es localitza el terreny geològic, unes argiles vermelles, plàstiques i molt compactes (tortorà).

Sortint en diagonal d'aquesta rasa, direcció al centre del carrer, es van realitzar en diferents ubicacions 4 rases per tal de connectar la recollida d'aigües amb el clavegueram ja existent. En aquestes rases, en algun cas, sota els 40cm de paviment i formigó, s'hi localitza una capa de sorra d'obra, de més potència, que indicava l'existència de serveis instal·lats en anteriors actuacions. Sota aquesta capa, es documenten, també, les argiles geològiques de la zona.

La intervenció, en aquesta primera fase, ha proporcionat resultats negatius; des del punt de vista arqueològic.

La següent fase es va iniciar el dia 1 de setembre de 2021 i es va dur a terme el control de l'obertura en rasa, al carril central de l'esmentada avinguda, de dos traçats destinats a la canalització d'aigües de regadiu. Aquestes rases es van realitzar als límits del citat carril central, paral·lels a l'Avinguda. El buidat de la totalitat de les rases, es va fer de forma

mecànica per part dels operaris de l'obra mitjançant una màquina retroexcavadora, sota el corresponent control visual per part de la direcció tècnica, i l'excavació per part de la mateixa, en el cas que l'aparició de restes arqueològiques conservades al subsòl ho van requerir.

La intervenció ha proporcionat resultats positius; s'han documentat restes d'època contemporània i moderna.

D'època contemporània s'han documentat en ambdues rases restes corresponents a la canalització del Rec Comtal (UEs 2, 7, 8, 22, 23, 27) dins el seu traçat situat a la confluència de l'avinguda Meridiana amb el carrer Mallorca, emmarcat dins el període cronològic del s. XX.

Es tracta d'una estructura hidràulica de primera magnitud, construïda a l'alta Edat Mitjana i que perdurà fins al segle XX com un dels principals enginys per abastir d'aigua a la ciutat. Es pot parlar del seu recorregut com un canal excavat al terreny convertint-lo en una sèquia o rec per a regar els camps (doncs feia funcionar tot un sistema de sèquies subsidiàries al llarg del seu recorregut), moure les moles dels molins fariners i drapers, i abastar d'aigua les incipients indústries de la ciutat. La seva funció principal, doncs, no era proporcionar aigua de boca, car a època medieval la majoria d'aigua per beure dins de la ciutat s'aconseguia mitjançant pous, ja que a Barcelona hi ha una gran quantitat d'aigua freàtica de bona qualitat, que ha estat utilitzada al llarg de la història. En el cas que ens ocupa, es tracta d'una canalització, on hi detectem dues fases. La primera és una construcció feta amb pedres de mida mitjana lligades amb morter blanc, de datació indeterminada (anterior a mitjans del segle XIX) i la segona, assentada sobre la primera i amb la mateixa amplada i direcció, està construïda amb maons units amb morter de calç (de 0,30x0,15m) feta durant les obres per a construir el Ferrocarril del Norte, a la dècada de 1860. La seva solera són les argiles naturals i tindria una amplada màxima d'uns 3,5m. A cadascun dels murs de maons (UEs 2, 7, 8 i 27) hi trobem col·locada una pedra de gran mida (0,70x0,60m) amb un forat a la part superior de 0,35x0,05m revestit amb plom. Aquests encaixos serien part d'un pont⁸ fet amb bigues en gelosia pel qual circularia el Ferrocarril del Norte per sobre el Rec.

---

⁸ Apareix al plànol de Barcelona de 1935: <https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/2331>

Aquesta estructura quedaria reblerta (amb els estrats de runa UE 17 i 19) durant la construcció de l'actual línia 1 de Metro (anteriorment Metro Transversal) i el soterrament del tren al seu pas per la Meridiana al llarg dels anys 40's-50's del segle XX, ja que al plànol que A. Menéndez fa l'any 1942 de la ciutat encara hi figura el Rec.

Ara bé, l'excavació va permetre documentar la secció complerta de l'estructura del rec, on trobem les UEs 20 i 26. Es tracta de dues capes de llims molt estèrils i compactes que s'adossen a les parets més antigues del rec. La UE 20 la formen llims de color groguenc d'uns 0,50-0,80 m de profunditat, mentre que els de la UE 26 la formen els llims de color vermellós d'entre 1,42 i 0,87 m de profunditat.

Aquests nivells estan adossats a les parets del fons del rec, les UE 22 i 23, però donada la manca de

material no se'n pot donar més informació. El rec Comtal actualment és una estructura que està en continu estudi i és per això que aprofitant l'existència de nivells que podien aportar informació d'amortitzacions de deposició causada pel pas de l'aigua, es van agafar mostres per a comprovar l'existència de restes orgàniques (carbons, malacofauna, etc..) que donessin marcadors cronològics i tipològics de l'ús del propi rec.

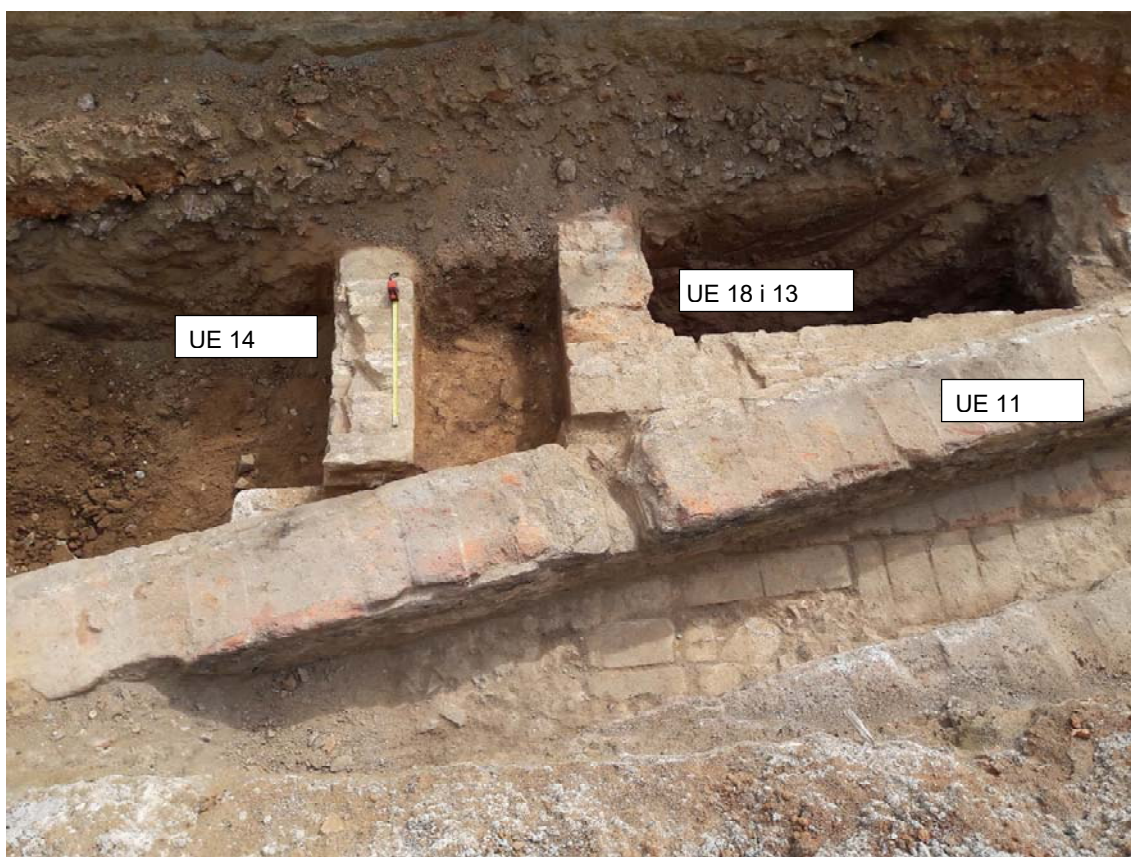
En segon lloc es documenta, a la rasa central, però a la banda de muntanya, la presència d'una canalització, paral·lela a l'avinguda Meridiana. Aquesta canalització, al anar-hi perpendicular travessa el Rec, però ho fa mitjançant una plataforma metàl·lica⁹, circulant així sobre ell. Aquesta canalització la trobem durant uns 70 m seguint la citada rasa i es troba trencada en diversos trams, per serveis moderns, com ara els localitzats al pas de vianants del carrer Mallorca. Combina les parets de maons de 0,30 x 0,15m

⁹ Formada per dos rails tipus Barlow, sobre els quals es basteixen dos petits murs que fan de parets del canal.

(UEs 3, 4, 5, 9, 10, 11 i 12) amb un mur de pedres lligades amb morter blanc (UE 6). Podria realitzar funcions de sèquia per als cultius de la zona. La seva construcció es dataria en algun moment posterior a la segona fase del Rec, tot i que no molt, degut a les similituds constructives. La presència de quitrà i materials plàstics al seu farciment (UE 15) ens porta a pensar que seria reblerta durant la urbanització de la zona coincidint amb la construcció dels citats túnels de Metro i tren.

D'època moderna o contemporània

A ambdues rases s'ha documentat la presència d'una altra canalització que discorre paral·lela al Rec, a la seva banda est, i poc després faria un angle de 90º cap a l'oest dirigint-se cap al Rec. Està formada per murs (UEs 13, 14, 18, 28, 29, 31 i 33) de maons de 0,30x0,15m. A la banda de muntanya es troba anul·lada per l'altra canalització (UE 11), essent impossible saber si aquest canal ja faria servir la citada passarel·la de ferro o no. En el cas que aquest canal fes servir també aquesta passarel·la podríem assumir que el traçat que aniria des de el Rec cap a l'oest correspondria a aquesta canalització i que els murs UE 11 i 12 serien una remodelació posterior.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248. (Barcelona)
Codi 075/21. Jul – Oct 21.

La seva construcció seria contemporània a la segona fase del Rec, ja que el mur UE 13 s'adossa al mur UE 8 del Rec. La seva amortització (UE 16 i 30) ha aportat materials (a la UE 30), entre els que figura part d'una ampolla de vidre de la marca de Cervesa Petry. Aquesta marca va funcionar les dues primeres dècades del segle XX, abans de ser absorbida per Moritz.

Aquestes restes, degut a l'execució de l'obra van ser objecte d'un desmuntatge parcial d'algunes estructures i així com el cobriment/rebliment d'altres seguint els patrons establerts (geotèxtil amb una capa de sorra per sobre), per tal de continuar i finalitzar amb les obres de l'actuació urbanística pertinent. Les dues canalitzacions esmentades han estat desmuntades. Al rec Comtal s'hi ha fet un forat per passar el tub de rec i ha estat cobert i reblert per a la seva conservació.

6. CONCLUSIONS

Els resultats del control arqueològic de les tasques corresponents al projecte de remodelació de l'avinguda Meridiana han estat positius, i varien en funció del tram on es realitzen les actuacions previstes per l'obra així com les àrees precises a controlar.

La intervenció es pot dividir en tres sectors. La vorera de Meridiana de muntanya, la de mar i el carril central de la Meridiana, on han aparegut les restes. A les dues primeres les rases efectuades per col·locar els nous serveis no han donat resultats arqueològics, fet esperable ja que per sota circulen els túnels de tren i de Metro. Al carril central cal destacar la localització d'un tram del traçat del Rec Comtal al seu pas per l'avinguda Meridiana. La manca de materials ceràmics o de qualsevol altre element que permeti atorgar datacions precises a les estructures documentades, deixa com a única possibilitat l'anàlisi constructiu de les estructures per tal d'atorgar una datació a les mateixes.

La primera dada rellevant que se'n deriva de la intervenció arqueològica és la constatació de la variació de la fisonomia de la sèquia al llarg el temps, així com de la seva reutilització i adequació en diferents punts, atenent a la diversificació o canvis en el seu ús primigeni.

L'estructura documentada correspon a una canalització contemporània del rec Comtal, coincidint exactament amb el traçat existent a la documentació (plànols realitzats per Vicenç Martorell el 1930)¹⁰ però diferint en les seves característiques constructives o morfològiques, dels trams documentats en altres indrets propers, com poden ser el tram documentat al carrer del Dos de Maig – Plaça de les Glòries Catalanes, per Iñaki Moreno el 2015; o els trams documentats entre els carrers Aragó-Mallorca, per Miriam Esqué Ballesta (2018). En el cas que ens ocupa trobem com al segle XIX degut a la construcció del Ferrocarril del Norte es realitza la construcció d'una paret de maons a cada banda del Rec sobre les quals es basteix un pont, de bigues en gelosia, pel qual el tren travessaria el Rec. Aquests murs de maons es fan sobre un Rec anterior, del qual es conserven les parets, ambdues de pedra. Aquest Rec més antic té més similituds constructives amb el traçat trobat per Moreno que amb el que troba Esqué. Moreno troba un tram extens amb la seva paret nord, destinada a la contenció de possibles riuades provinents de la banda de muntanya, i una potència de 2 m; els murs de pedra trobats en aquesta intervenció tenen

---

¹⁰ Enginyer militar de formació, Martorell va ser cap de l'oficina tècnica cartogràfica municipal de Barcelona des del 1925, i impulsor del "Plànol Magistral", anomenat així perquè ha sigut la base de tots els altres plànols que s'han fet al Servei Cartogràfic Municipal de Barcelona (MONTANER, 1998).

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248. (Barcelona)
Codi 075/21. Jul – Oct 21.

1,50 m de potència. Per contra, els trams que troba Esqué estan canalitzats amb formigó en un moment posterior.

Detall del canal o sèquia primigènia documentada a la intervenció del carrer del Dos de Maig. (Iñaki Moreno, 2015).

Detall de la canalització del Rec Comtal a la intervenció del carrer Aragó-Mallorca (Miriam Esqué Ballesta, 2018).

Amb aquests exemples es fa evident el caràcter heterogeni del rec Comtal i més concretament la diferència de les restes conservades en dos trams tan propers (només es separen uns metres) i en canvi tan diferents entre ells. En el nostre cas, tot i analitzar¹¹ els sediments inferiors de la llera del rec, no s'ha pogut documentar cap resta, que ens permeti obtenir més informació del moment de creació d'aquesta estratigrafia que amortitza les parets més antigues que conformen el canal en aquest tram.

S'ha pogut detectar la presència, al llarg de les intervencions al carril central, dels diversos asfaltats i remodelacions urbanístiques que ha patit la zona en els darrers anys. Els sediments localitzats per sota d'aquest paviments estan formats per terres de rebliment de procedència industrial (graves de mida mitjana), rebliments de runa, i per sota trams d'argiles estèrils, molt similars als que va trobar Esqué (2018, 42) a les rases i cales que va efectuar.

També s'ha trobat constància del pas del tren per aquest carril central de l'avinguda Meridiana. Elements com el pont de bigues en gelosia descrit abans i els rails, estil Barlow, reaprofitats com a plataforma posteriorment, són els vestigis del pas del tren per aquesta zona. Aquesta línia de ferrocarril fou bastida als anys 1860's per la societat Compañía del Ferrocarril de Barcelona a Zaragoza, fundada per Alberto Urrés i altres socis¹². El seu primer tram va ser inaugurat el 1855 entre Sabadell i Montcada. Per tal de poder arribar a Barcelona va firmar un conveni amb la Compañía de los Ferrocarriles de Barcelona a Granollers, el 2 de setembre de 1859, amb el que obtenia part de les actuals estacions de Sant Andreu Comtal i Estació de França. L'any 1861 la línia ja arribava a Saragossa. Aquest acord es va acabar amb la construcció per part de la Compañía del Ferrocarril de Barcelona a Zaragoza de la estació al carrer Vilanova, coneguda arran de l'absorció d'aquesta companyia per part de la Compañía de los Caminos de Hierro del Norte de España, l'any 1878, com a Estació del Nord (en funcionament fins l'any 1972). El tram entre les estacions

---

¹¹ L'extracció de mostres de terra així com la primera anàlisi per a la detecció de restes fou duta a terme pel Dr. Santi Riera Mora, a qui agraïm la seva inestimable col·laboració.

¹² Per Reial Decret el 3 de novembre de 1852 es concedeix la concessió provisional de la línia a Alberto Urrés. Posteriorment la Llei de 6 de juliol de 1855 confirma la concessió. Vist a Alcaide (2005).

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248. (Barcelona)
Codi 075/21. Jul – Oct 21.

de Sant Andreu i del Nord es feia per aquest carril central de l'Avinguda Meridiana, partint en dos tota la zona. Fet que va provocar el seu soterrament l'any 1948¹³.

Per últim, cal indicar que no s'ha localitzat cap vestigi dels següents refugis antiaeris, contemplats dins el projecte d'intervenció arqueològica, els quals podrien trobar-se en les immediacions d'aquests indrets :

- Refugi núm.1105 Avinguda Meridiana 208
- Refugi núm.0424 Carrer de Las Navas de Tolosa 293
- Refugi núm.0809 Carrer Trinxant/Avinguda Meridiana 187
- Refugi núm.1214 Carrer de Las Navas de Tolosa 297
- Refugi núm.0176 Avinguda Meridiana
- Refugi núm.0887 Avinguda Meridiana
- Refugi núm.0257 Avinguda Meridiana

---

¹³ <https://ajuntament.barcelona.cat/meridiana/ca/historia>

7. BIBLIOGRAFIA I NETGRAFIA

ALCAIDE GONZALEZ. R. (2005): *El ferrocarril como elemento estructurador de la morfología urbana: El caso de Barcelona. Scripta Nova. Volum IX, núm. 194 (65).* Revista electrònica de geografia i ciències socials. Universitat de Barcelona.

CONILLERA I VIVES, P. (1991): *L'Aigua de Montcada: l'abastament municipal d'aigua de Barcelona. Mil anys d'història.* Institut d'Ecologia Urbana de Barcelona, Barcelona.

ESQUÉ BALLESTA, M. (2018): *Memòria arqueològica de la intervenció preventiva (control arqueològic) a l'avinguda meridiana 119.b – 151, 132 – 180 (àmbit1 entre els carrers d'Aragó i de Mallorca) 85-151, 80-180 (àmbit2 entre els carrers de la independència i d'Aragó).* Districte de sant Martí. Barcelona. Inèdit.

MARCH, E. H. (2016): *El Rec Comtal: mil anys d'història.* Ajuntament de Barcelona. Viena Edicions.

MARTÍN PASCUAL, M. (2000): *El Rec Comtal: dos mil anys d'abastament d'aigua a Barcelona,* a ALBERCH I FUGUERAS, Ramon (dir.): *Els barris de Barcelona*, vol. IV. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

MORENO, I. (2018): *Memòria arqueològica de la intervenció efectuada al carrer de Cartagena, 157-159.x, carrer Dos de Maig 187.I i 180.X* districtes de l'Eixample i Sant Martí- Barcelona. Inèdit

MONTANER, M. C. (1998): *La creació del «Servei del Plànol de la Ciutat» a l'Ajuntament de Barcelona(1925),* dins CAPEL, Horacio (Coord.): *Barcelona-Montreal: desarrollo urbano comparado*, Barcelona.

PALET MARTÍNEZ, J.M. (1994): *Estudi territorial del Pla de Barcelona.* Estudis i memòries d'arqueologia de Barcelona, 1. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

Netgrafia / Pàgines Web.

Carta Arqueològica de Barcelona <http://cartaarqueologica.bcn.cat/>

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248. (Barcelona)
Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Punt d'Informació Cartogràfica de Barcelona <http://www.bcn.cat/guia/bcnpicc.html>

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya <http://www.icc.es/>

Història de Barcelona.org <http://www.historiadebarcelona.org/avinguda-meridiana-1935/>

Consorci d'Educació de Barcelona.org
<https://agora.xtec.cat/escolarambletadelclot/lescola/historia/un-nom-que-ve-de-lluny/>

Història de Sant Andreu <http://www.sant-andreu.com/>

Història de Sant Andreu <https://ajuntament.barcelona.cat/santandreu/ca/coneixeu-el-districte/historia>

Història de la Meridiana <https://ajuntament.barcelona.cat/meridiana/ca/historia>

<https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/catalunya/id/2331>

ANNEX

REPERTORI ESTRATIGRÀFIC

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 001	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX-XXI	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Estrat de color grisos/negre amb pedres i restes metal·lúrgiques				
COTES :					
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	19
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a	2-12 i 15-17		És cobert per	
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 002	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons, amb una gran pedra amb un encaix. Cara O del Rec Comtal a la banda de mar. 1,30x1,30 m. Maons de 0,30x015 m.				
COTES :					
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	7
	Rebleix a			És reblert per	17 i 19
	Cobreix a			És cobert per	1
	Talla a		39	Tallat per	
	Es recolza a		22	Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 003	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons de 0,30x015 m. Fa 5x0,30 m. Parteix del mur UE 2 cap a l'O fins a entregar-se al mur UE 4.				
COTES :					
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	9
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	1 i 17
	Talla a	39	Tallat per		
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a	4	Se li entrega	32	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 004	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons i morter. 27, 40x0,45 m. Maons de 0,30x,015 m. Mur que discorre seguint la Meridiana.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	1, 17, 25
	Talla a	39	Tallat per	24	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	3 i 32

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 005	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons col·locats alternativament en files verticals i horitzontals. 2x0,45. Maons de 0,30x0,15. Parteix del mur UE 10 fins a entregar-se al mur UE 6.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	10	
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a		És cobert per	1	
	Talla a	39	Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a	6	Se li entrega	32	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 006	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central	Cronologia: s. XIX		
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de pedres de mida mitjana unides amb morter blanc. Discorre seguint la Meridiana. 33x0,40 m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a		És cobert per	1, 25	
	Talla a	39	Tallat per	24	
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega	6 i 32	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 007	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central	Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva			
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons, amb una gran pedra amb un encaix. Cara O del Rec Comtal a la banda de muntanya. 1,35x1,10 m.			
COTES :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	2
	Rebleix a		És reblert per	17
	Cobreix a		És cobert per	1
	Talla a	39	Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	3 i 9

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 008	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons, amb una gran pedra amb un encaix. Cara E del Rec Comtal a la banda de muntanya. 1,25x1,10 m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	27	
	Rebleix a		És reblert per	17	
	Cobreix a		És cobert per	1	
	Talla a 39		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza	11	
	S'entrega a		Se li entrega	9, 13	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 009	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur entre UE 7 i 8. 4,03x0,15 m. Maons de 0,30x0,15 m. Vorera mar.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	3
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	1
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	11
	S'entrega a	7 i 8		Se li entrega	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 010	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur entre UE 7 i 8, 4,02x0,15 m. Maons de 0,30x0,15 m. Vorera Muntanya.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	5	
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a		És cobert per	1	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza	12	
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 011	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons que parteix del mur UE 9 i segueix la Meridiana cap a l'E. 10,46x0,30 m. Maons de 0,30x0,15 m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a	13, 14 i 16		És cobert per	1 i 17
	Talla a	39		Tallat per	
	Es recolza a	8, 9		Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	32

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 012	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons que parteix del mur UE 10 i segueix la Meridiana cap a l'E. 2,80x0,30 m. Maons de 0,30 x 0,15 m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	1
	Talla a	39	Tallat per		
	Es recolza a	10	Se li recolza		
	S'entrega a			Se li entrega	32

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 013	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons que parteix del mur UE 8 cap a l'E fent un angle amb el mur UE 18.1,90x0,30 m. Maons de 0,30x0,15 m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	11 i 16
	Talla a		39	Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a		8	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 014	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons, cara E del petit canal. 0,93x0,30 m. Maons de 0,30x0,15 m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	11 i 16
	Talla a	39	Tallat per		
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	31

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 015	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Farciment del Canal llarg, de color negre amb pedres, constructiu i material orgànic.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	1
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 016	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Estrat que cobreix els murs UE 13 i 14 i s'entrega al mur UE 11. Farceix part del Canal F-3 a muntanya.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	30
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a		13, 14, 18 i 21	És cobert per	1, 11
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 017	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central	Cronologia:	
DEFINICIÓ :	Estrat			
DESCRIPCIÓ :	Estrat d'argiles vermelles, segurament natural, extret i abocat com a farciment.			
COTES :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	
	Cobreix a	7, 8, 19	És cobert per	1
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a	2 i 27	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 018	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons que fa angle juntament amb el mur UE 13. 0,64X0,30 m. Maons de 0,30x0,15 m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	13
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	11 i 16
	Talla a	39	Tallat per		
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	31

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 019	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX-XXI	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Estrat de color grisos/negre amb pedres i restes metal·lúrgiques. Farceix el Rec Comtal.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	1
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a	20		És cobert per	17
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 020	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central	Cronologia:	
DEFINICIÓ :	Estrat			
DESCRIPCIÓ :	Estrat de llims groguencs.			
COTES :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	
	Cobreix a	22, 23, 26	És cobert per	19
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a	2, 27	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 021	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Estrat d'amortització del Canal petit. Morterada i material constructiu.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	30
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a	31		És cobert per	16
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a	13 i 14		Se li entrega	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 022	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central	Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva			
DESCRIPCIÓ :	Mur de pedres de mida mitjana i maons. Paret O del Rec Comtal.			
COTES :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	26
	Cobreix a		És cobert per	20
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	7
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 023	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central	Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva			
DESCRIPCIÓ :	Mur de pedres de mida mitjana i maons. Paret E del Rec Comtal.			
COTES :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	26
	Cobreix a		És cobert per	20
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	8
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 024	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX-XXI	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Col·lector d'aigües inutilitzat fet de formigó.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	1
	Talla a	4 i 6		Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 025	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX-XXI	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Placa de formigó per protegir cablejat.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a	4 i 6		És cobert per	1
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 026	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia:	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Llims de color vermell estèrils i molt compactes				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	20
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a		22 i 23	Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 027	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons amb una gran pedra. Mur E del Rec Comtal a la cara Mar. 1,20 x 1,10 m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	8	
	Rebleix a		És reblert per	17	
	Cobreix a		És cobert per	1	
	Talla a	39	Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 028	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons, paret O del Canal F-3 a banda de mar. 1,20x0,30 m. Maons de 0,30x0,15m				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		18
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a		És cobert per		30
	Talla a 39		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		33

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 029	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Mur de maons, paret E del Canal F-3 a banda de mar. 1,20x0,30 m. Maons de 0,30x0,15m				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	14
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	30
	Talla a	39	Tallat per		
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	33

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 030	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Farcit del Canal F-3 a la banda mar.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	21
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a	28, 29 i 33		És cobert per	1
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 031	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Fons del Canal F-3 a la banda de muntanya. 1,20x0,30 m. Maons de 0,30x0,15m				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		33
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a		És cobert per		21
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a 14 i 18		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 032	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central	Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva			
DESCRIPCIÓ :	Fons del Canal F-1. Fet amb una morterada amb pedres petites.			
COTES :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	
	Cobreix a		És cobert per	15
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a	3, 4, 5, 6, 11 i 12	Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 033	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura positiva				
DESCRIPCIÓ :	Fons del Canal F-3 a la banda mar. 1,20x0,30 m. Maons de 0,30x0,15m				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	31
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	30
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a	28 i 29		Se li entrega	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 034	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Rebliment vermellós compacte amb pedres.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a	1	És cobert per	35	
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 035	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX-XXI	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Nivell de sorres previ a l'asfaltat de 0,15m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a	34		És cobert per	36
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 036	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX-XXI	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Placa de formigó on s'assenta l'asfaltat de 0,10m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a	35		És cobert per	37
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 037	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX-XXI	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Primera capa d'asfalt de 0,10m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a	36	És cobert per	38	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE: 038	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central		Cronologia: s. XX-XXI	
DEFINICIÓ :	Estrat				
DESCRIPCIÓ :	Asfalt de 0,10m.				
COTES :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a 37		És cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE: 039	
Sector: Carrer de Mallorca – carrer de las Navas de Tolosa		Fase: ÀMBIT 1 vorera central	Cronologia:	
DEFINICIÓ :	Estrat			
DESCRIPCIÓ :	Estrat d'argila vermella molt compacte i estèril.			
COTES :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	
	Cobreix a		És cobert per	1
	Talla a		Tallat per	2-8, 11-14, 18 i 27-29
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

INVENTARI DE MATERIALS

075/21	Avda. Meridiana, 182-216
Director: Jordi Herms	ATICS

Núm. UE	Núm. dif.	Quan. frag.	Def. frag.	Producció	Esp. producció	Tipologia	Nom objecte	Pasta ceràmica	Fabricació	Cronologia	Obs.	Ubicació	Catàleg
075/21 - 30		2	FO	30004		sense tipologia	ampolla		VR		Fons d'una ampolla de cervesa, amb la llegenda serigrafiada: [PETRY BARCELONA ES PROPIEDAD] Correspon a una ampolla de cervesa d'una fàbrica que va ser molt popular a Barcelona entre 1895 i 1920 aproximadament. Vidre verd.	ZF35	
075/21 - 30		2	SF	18390		sense tipologia		PO	TO	1500 - 1799		ZF35	
075/21 - 30		1	VO	18390		sense tipologia	escudella d'ala	PO	TO	1500 - 1799		ZF35	
075/21 - 30		6	PS	18551	marró	comuna S.XIV-XIX indeterminable	gibrell	PO	TO	1500 - 1899		ZF35	

Llistat tipus de produccions. Inventari de materials arqueològics. MUHBA

18311	Pucarinhos de barros
18320	Produccions orientals indeterminades
18321	Imitació porcellana bleu et blanc de Xina (Síria)
18322	Pintada en negre sota coberta blau turquesa (Iran)
18323	Iznik
18330	Porcellana xinesa
18334	Celadón
18340	Produccions americanes indeterminades
18341	Guadalajara policroma. Tonalá
18350	Ceràmica Taches noires indeterminada
18351	Ceràmica Taches noires (Albisola)
18352	Ceràmica Taches noires (Maresme)
18369	Porcellana indeterminada
18370	Porcellana japonesa
18371	Porcellana europea
18375	Porcellana tendra
18376	Porcellana alemana
18377	Porcellana anglesa
18378	Porcellana francesa
18379	Porcellana austríaca
18380	Porcellana espanyola
18390	Pisa blanca indeterminada (segles XVI-XVIII)
18395	Pisa refinada indeterminada (segles XVIII-XXI)
18400	Loza de Castella
18401	Loza de Talavera de la Reina
18405	Pisa refinada Madrid/Castella
18410	Pisa d'Aragó
18411	Pisa de Terol
18412	Pisa de Muel
18413	Pisa de Vilafeliche
18420	Ceràmica d'Andalusia
18430	Pisa de València
18431	Pisa d'Alcora

Llistat tipus de produccions. Inventari de materials arqueològics. MUHBA

18432	Pisa refinada valenciana (Alcora i altres)
18436	Pisa d'Onda-Ribesalbes
18437	Pisa popular valenciana
18450	Pisa blanca catalana (segles XVI-XVIII)
18451	Pisa daurada de Reus
18452	Pisa blanca decorada en blau de Reus
18453	Pisa policroma de Reus
18461	Ceràmica de Vilafranca (Càntirs de ceràmica reduïda decorats)
18462	Ceràmica de Quart
18463	Ceràmica de Verdú
18464	Ceràmica de Breda
18465	Ceràmica de la Bisbal
18500	Pisa daurada
18500 pinzell pinta	Pisa daurada pinzell pinta
18503	Pisa blanca decorada en blau (blava catalana)
18503 A	Pisa blanca decorada en blau (blava catalana: Orles diverses, Ditada, Corbata, Figueta, Panotxa)
18503 B	Pisa blanca decorada en blau (blava catalana: Poblet, Transició, Faixes i Cintes, Botifarra, Escornalbou)
18503 C	Pisa blanca decorada en blau (blava catalana: Influència francesa, Arracada, Cirereta)
18510	Pisa Barcelona blau sobre blau (imitacions lígurs)
18520	Pisa policroma (catalana)
18540	Taches noires de Barcelona
18550	Ceràmica comuna (segles XVI-XIX)
18551	Ceràmica comuna vidriada (segles XVI-XIX)
18552	Ceràmica comuna vidriada decorada
18559	pipa indeterminada
18560	pipa d'escudeller
18568	pipa d'oller
18569	pipa de Palamós
18570	pipa de Menorca
18571	pipa del Mediterrani oriental
18600	pipa de caolí indeterminada
18601	pipa de caolí angleses
18602	pipa de caolí holandeses

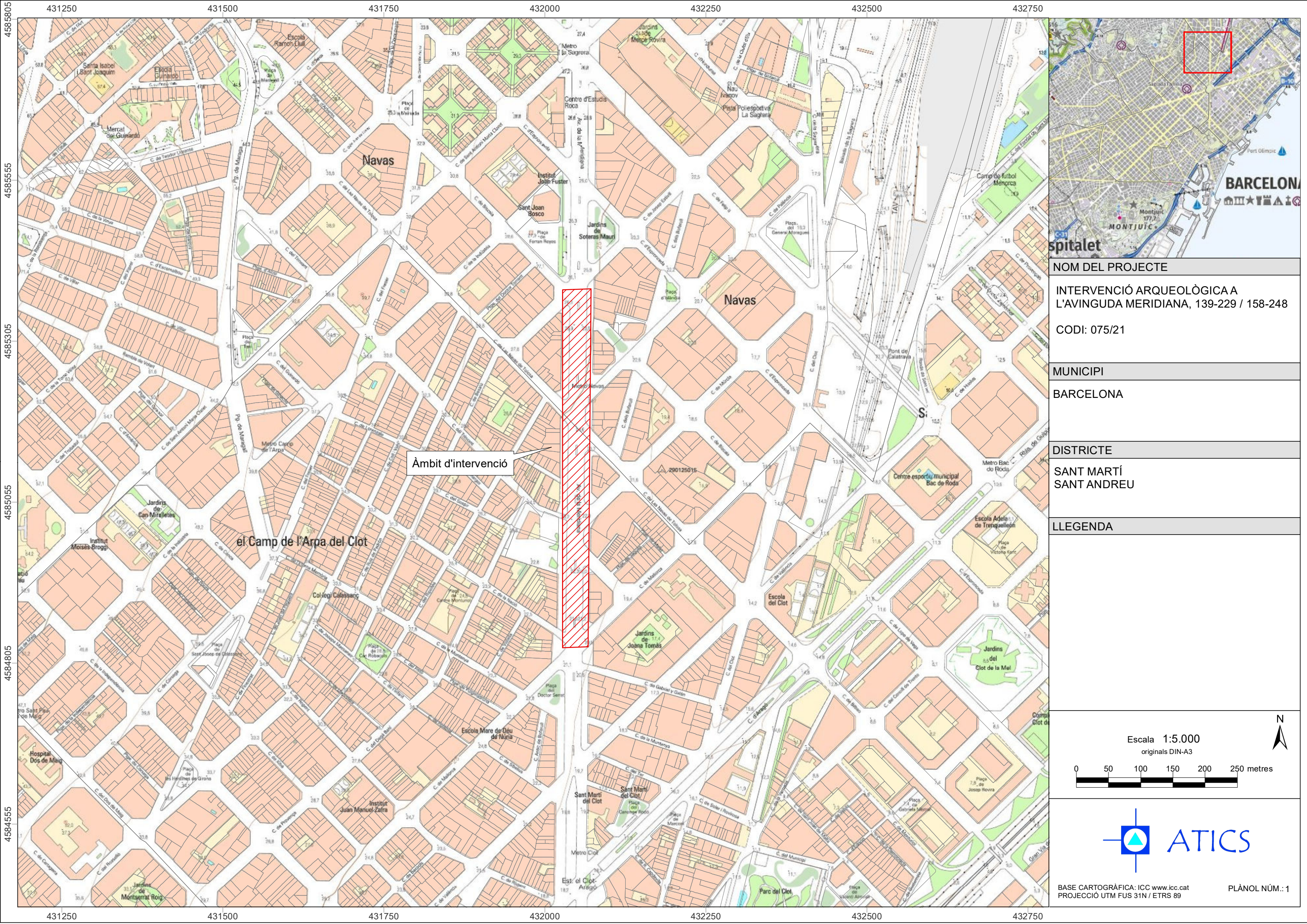
Llistat tipus de produccions. Inventari de materials arqueològics. MUHBA

20120	peltre
20121	plata
20122	platí
20123	plom
20124	tumbaga
20125	zinc
30000	<vidre>
30001	pasta vítrea d'època indeterminada
30002	Cristall d'època indeterminada
30003	escòria de vidre
30004	Vidre d'època indeterminada
30010	Vidre indeterminat protohistòria
30011	Vidre fos oriental
30012	Vidre fos mediterrani oriental
30013	Vidre fos itàlic
30014	Vidre fos centreeuropeu
30015	Vasos "mediterranis"
30016	Vidre fos no recipient
30100	Vidre romà indeterminat
30101	Vidre romà Síria/Palestina
30102	Vidre romà Mediterrani oriental
30103	Vidre romà Itàlia
30104	Vidre romà Gàl·lia
30105	Vidre romà Hispania
30106	Vidre romà Centreeuropeu
30200	Vidre indeterminat Antiguitat Tardana
30201	Vidre Síria/Palestina Antiguitat Tardana
30202	Vidre Mediterrani oriental Antiguitat Tardana
30203	Vidre Itàlia Antiguitat Tardana
30204	Vidre Gàl·lia Antiguitat Tardana
30205	Vidre Hispània Antiguitat Tardana
30206	Vidre Centreeuropeu Antiguitat Tardana
30300	Vidre indeterminat edat mitjana

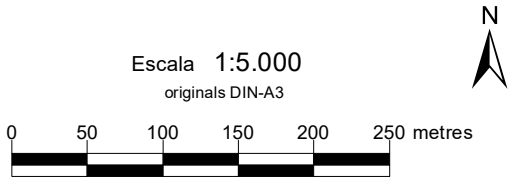
Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

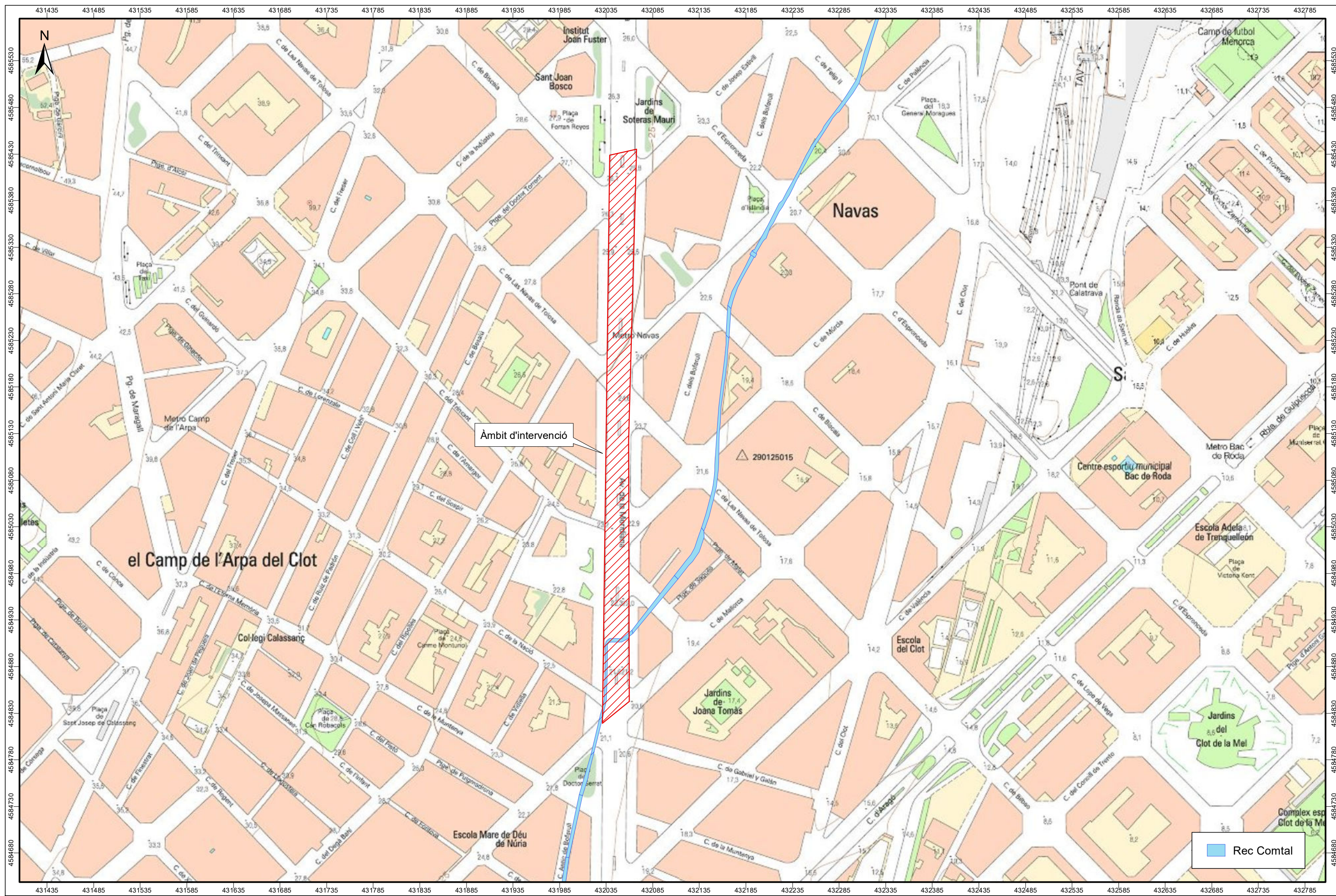

NOM DEL PROJECTE
INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A L'AVINGUDA MERIDIANA, 139-229 / 158-248
CODI: 075/21
MUNICIPI
BARCELONA
DISTRICTE
SANT MARTÍ SANT ANDREU
LLEGENDA

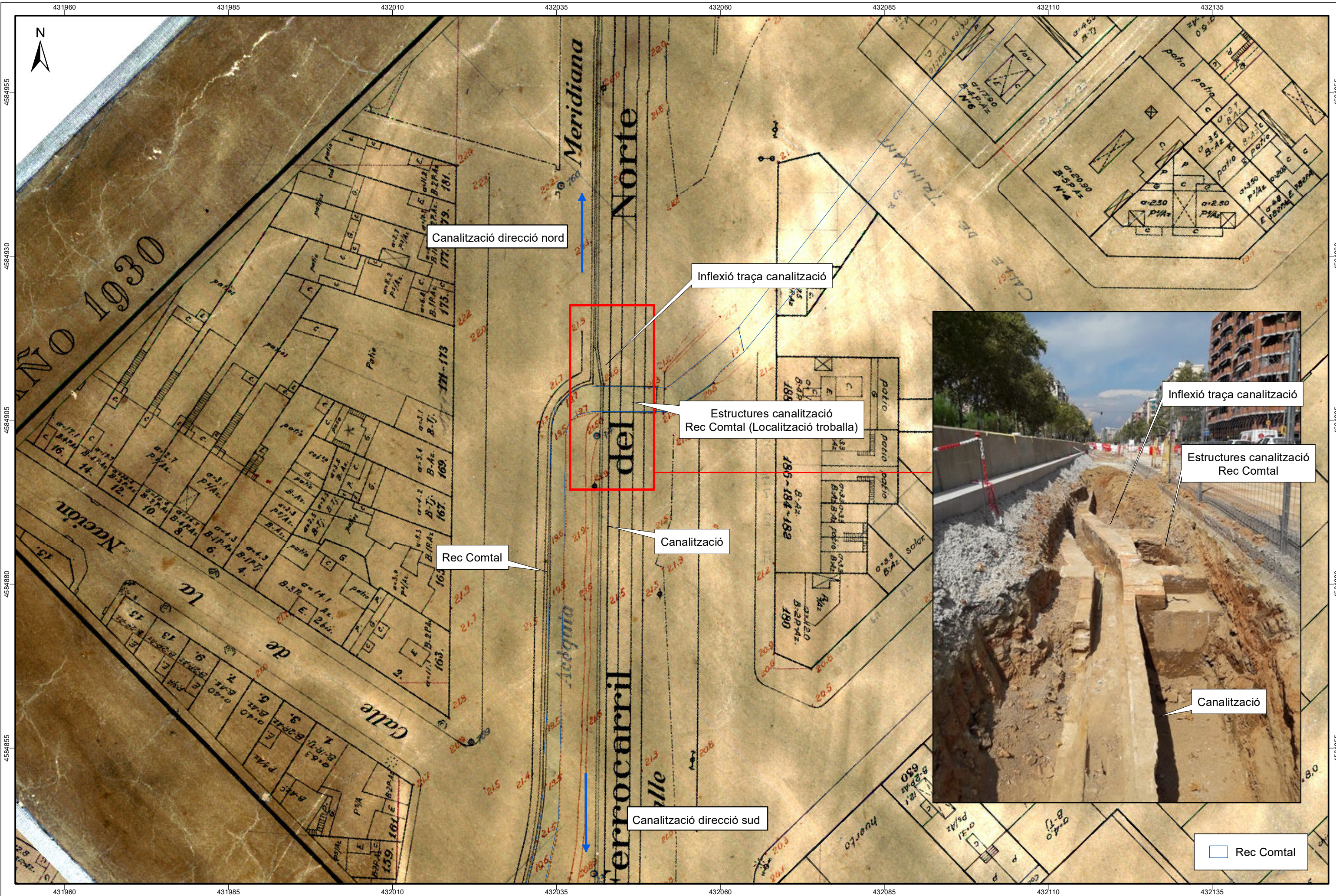

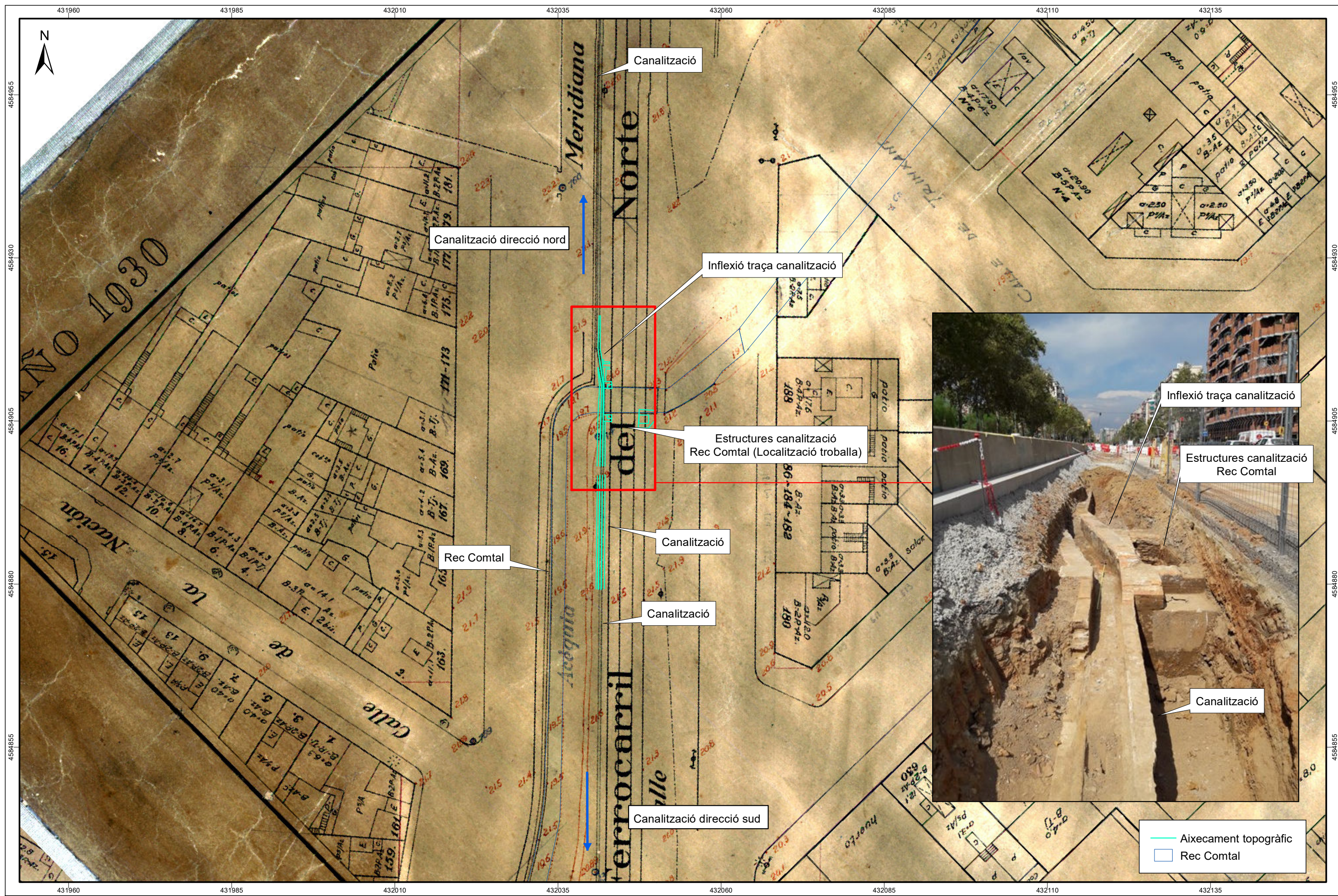

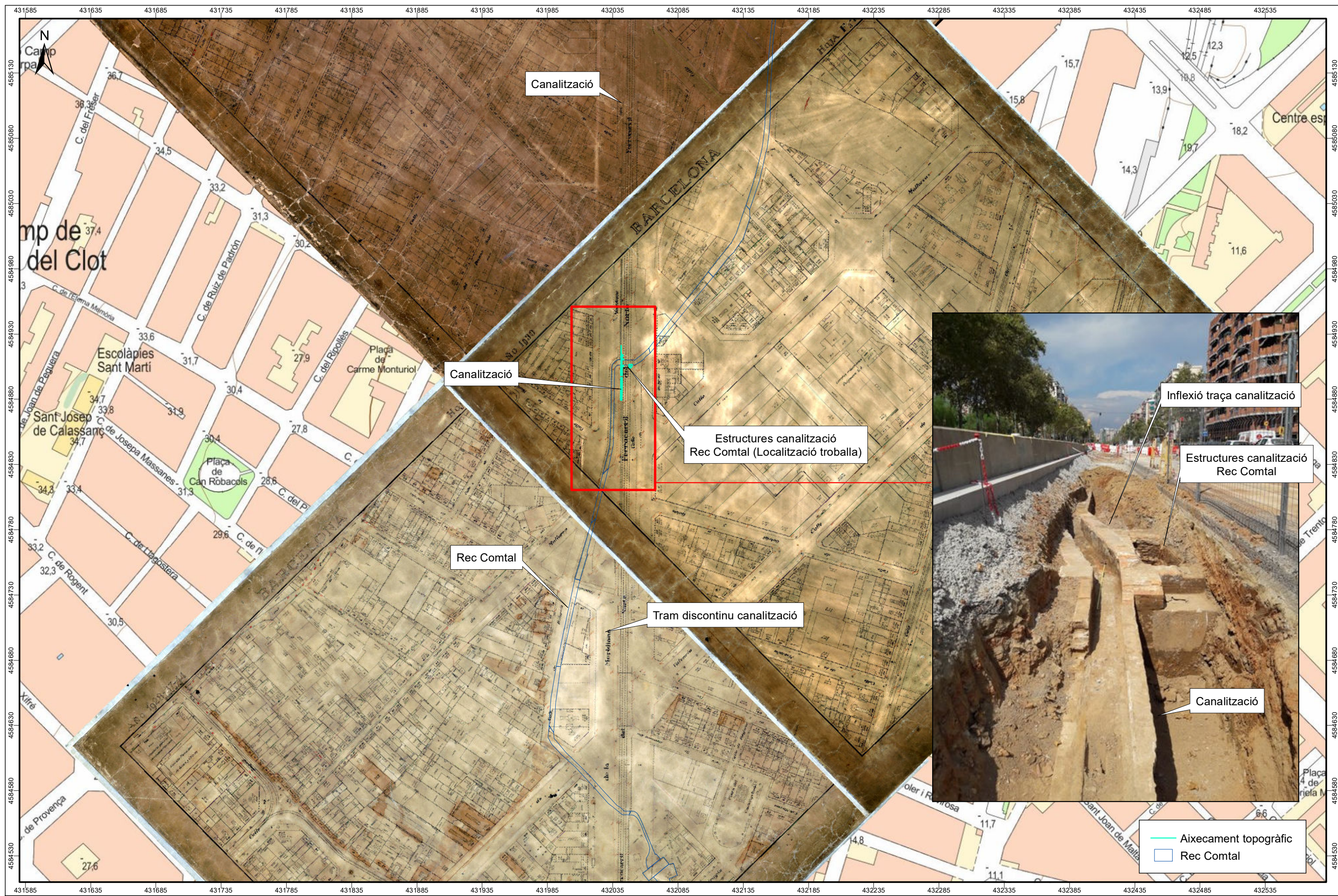

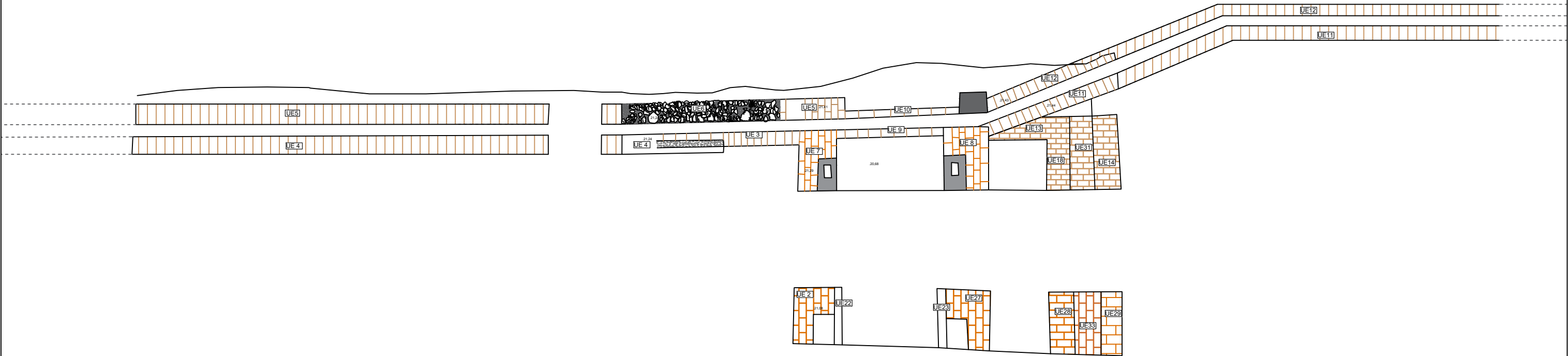

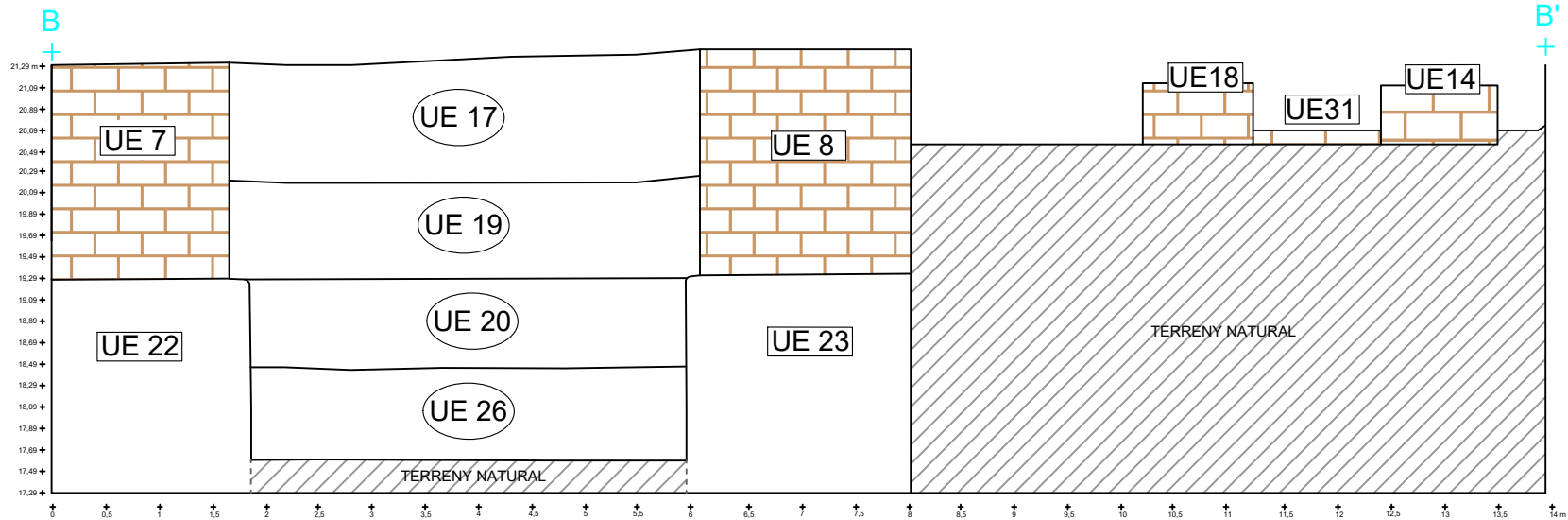
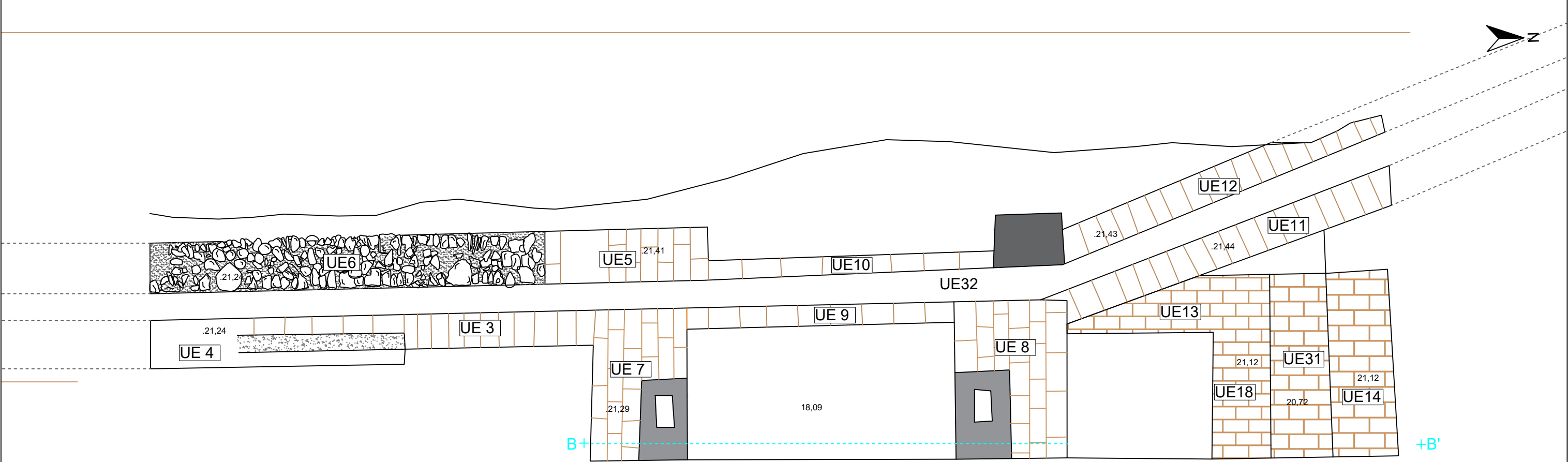

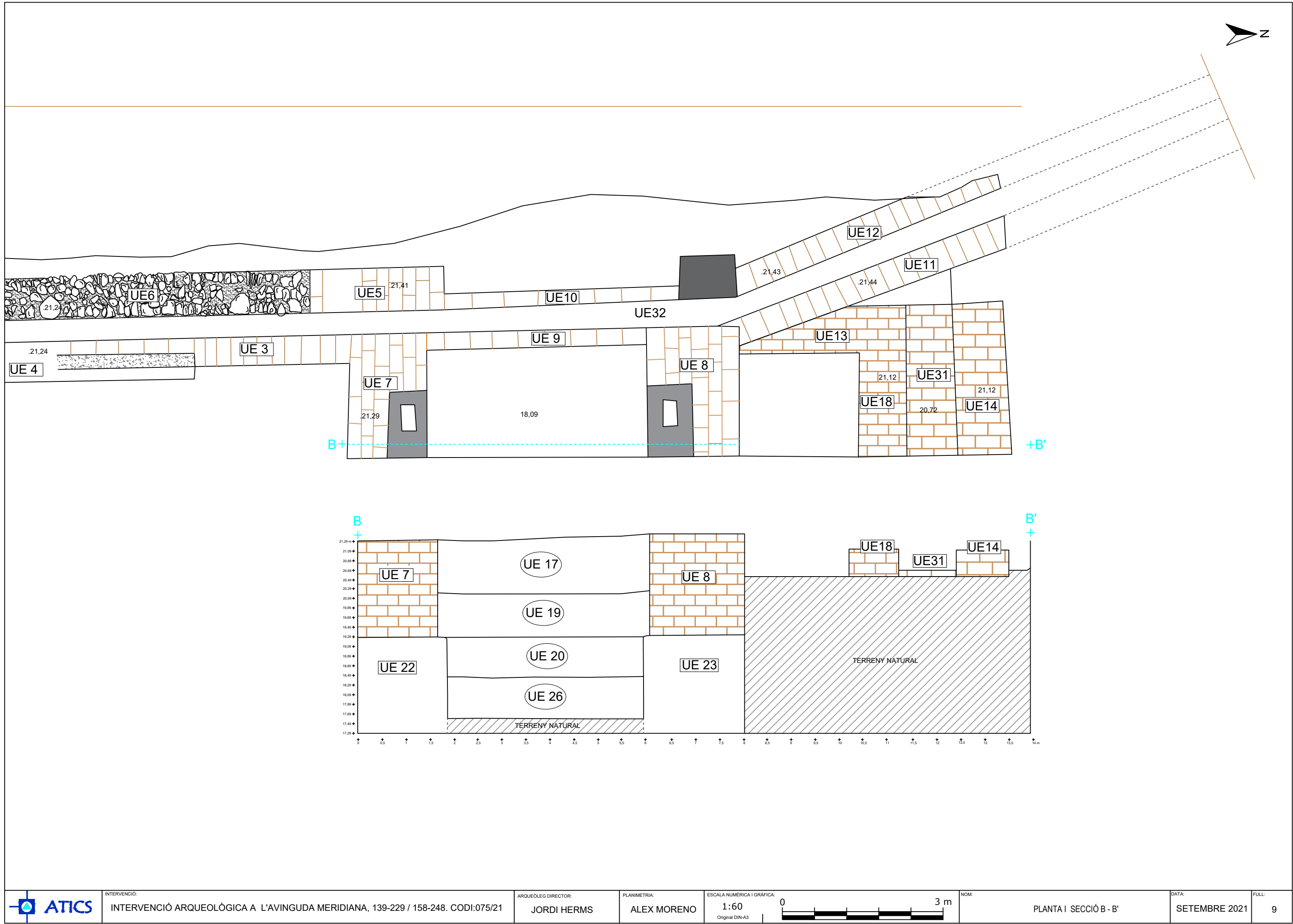

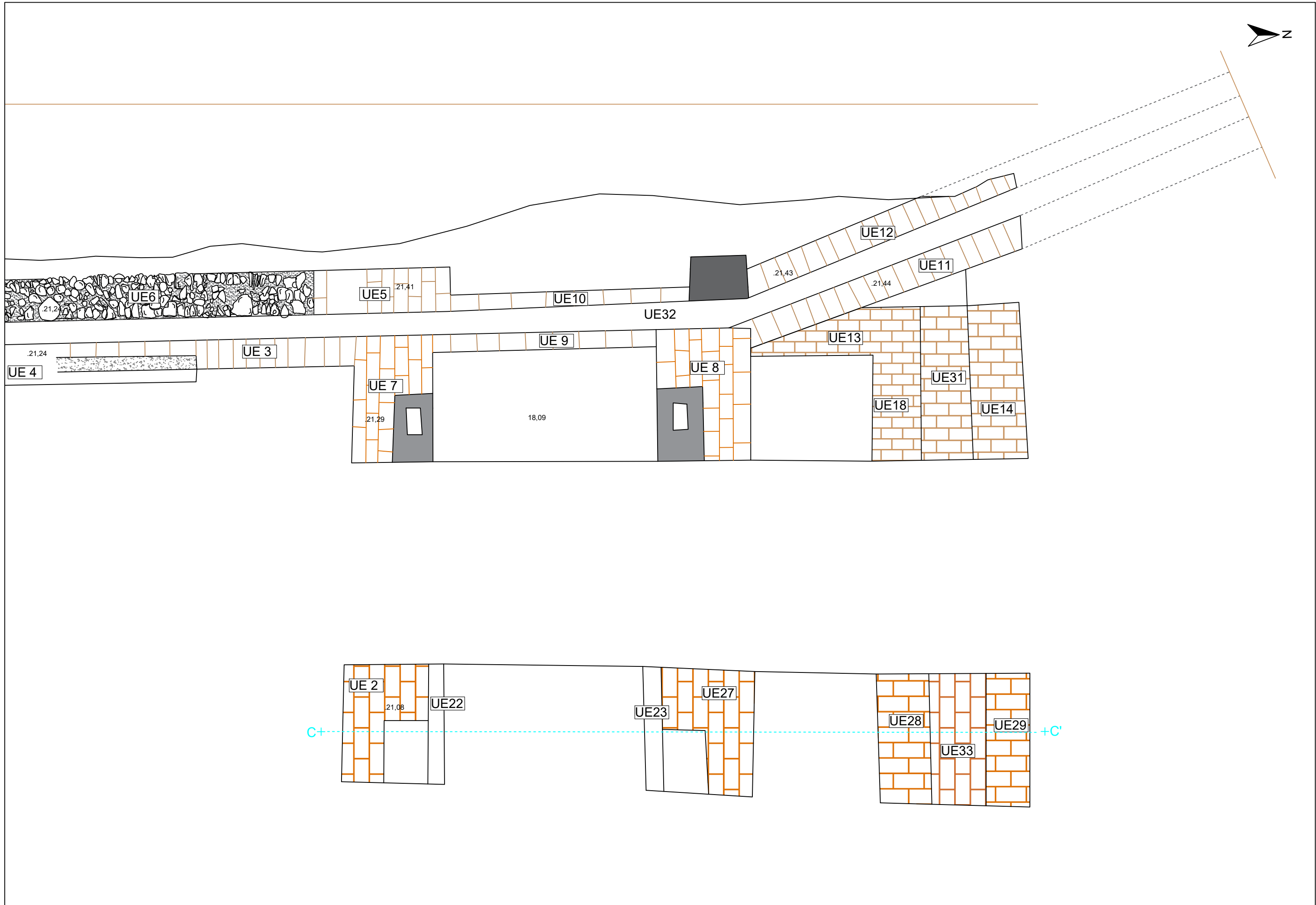

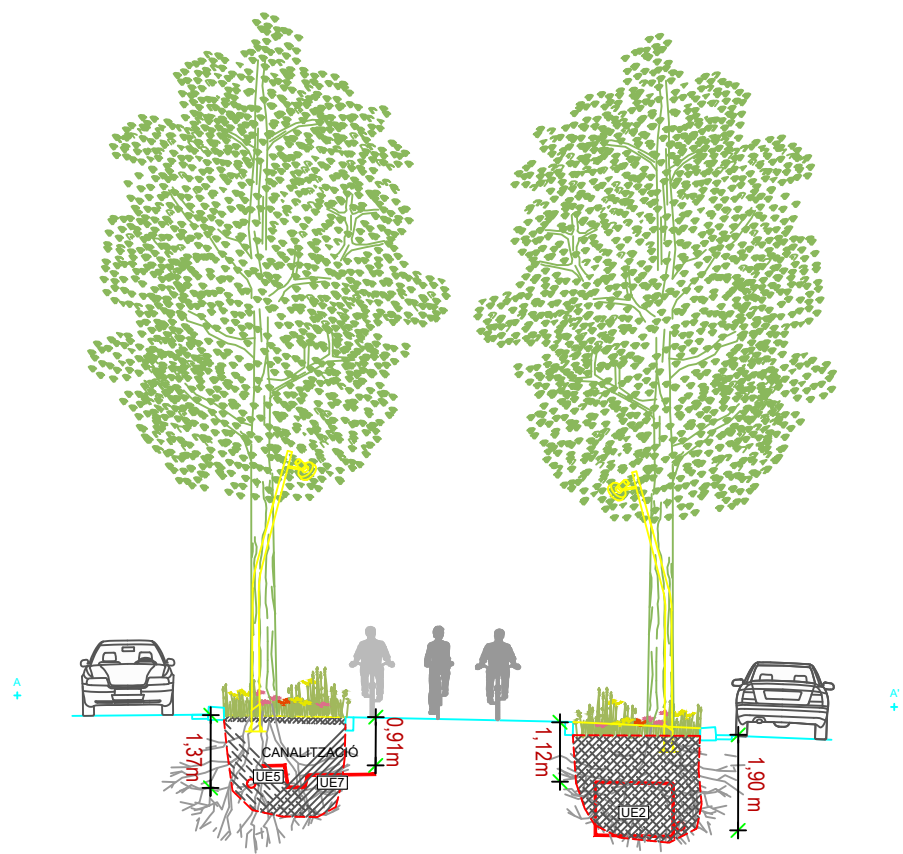

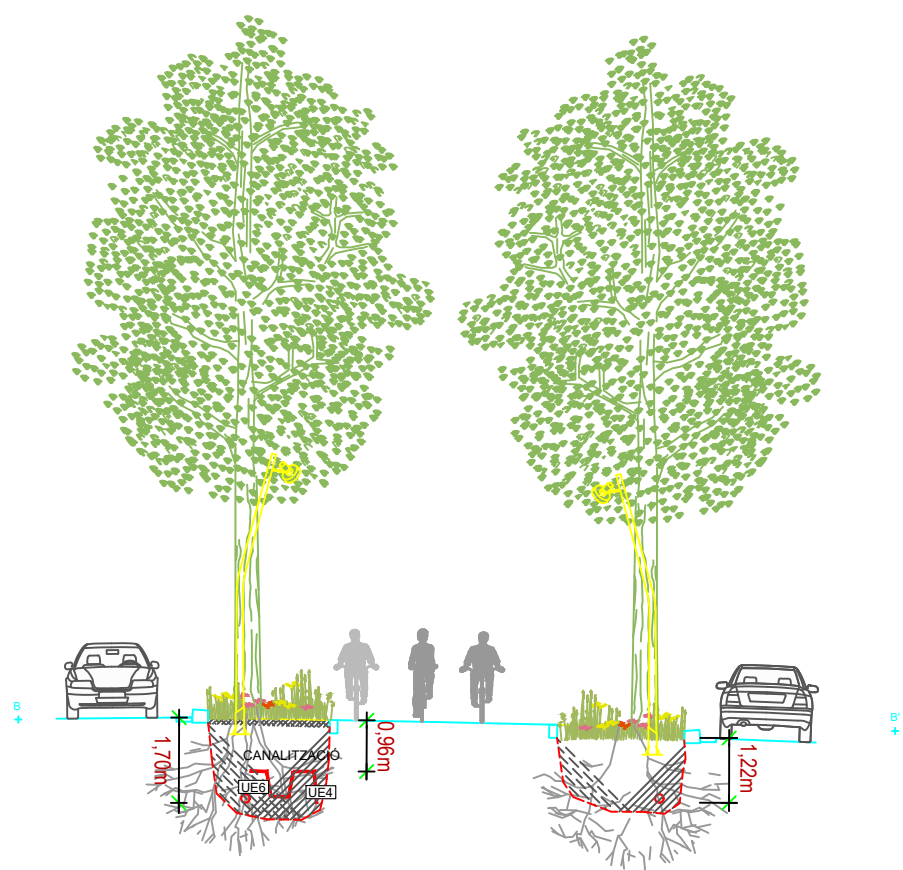

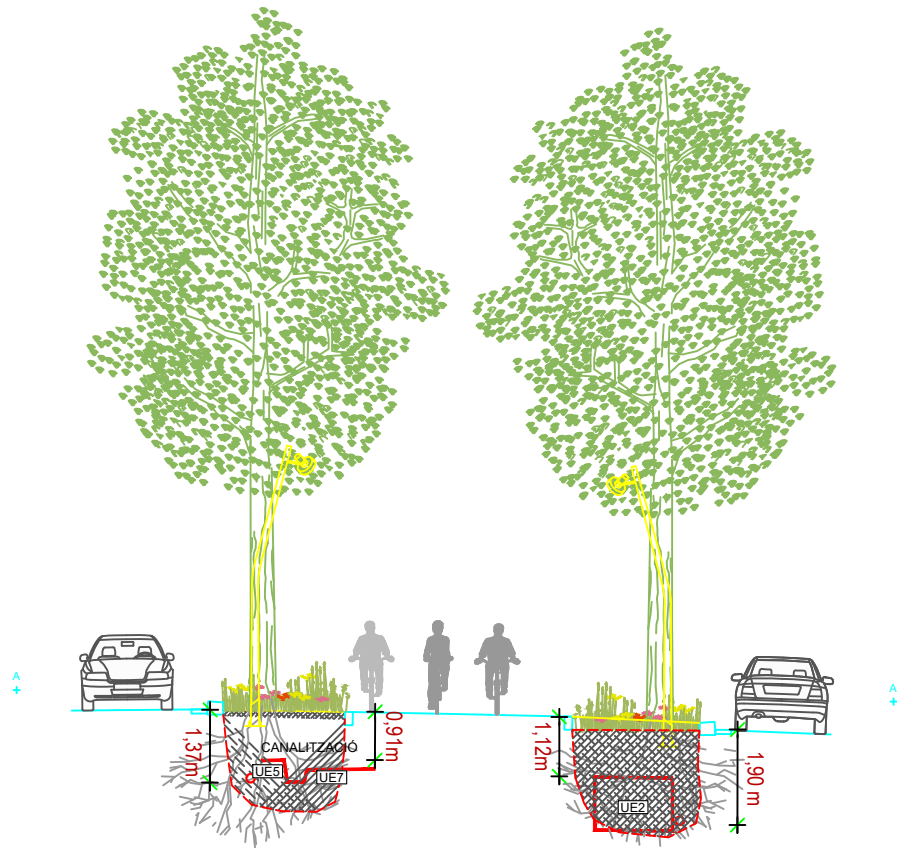
PK 0+457.38

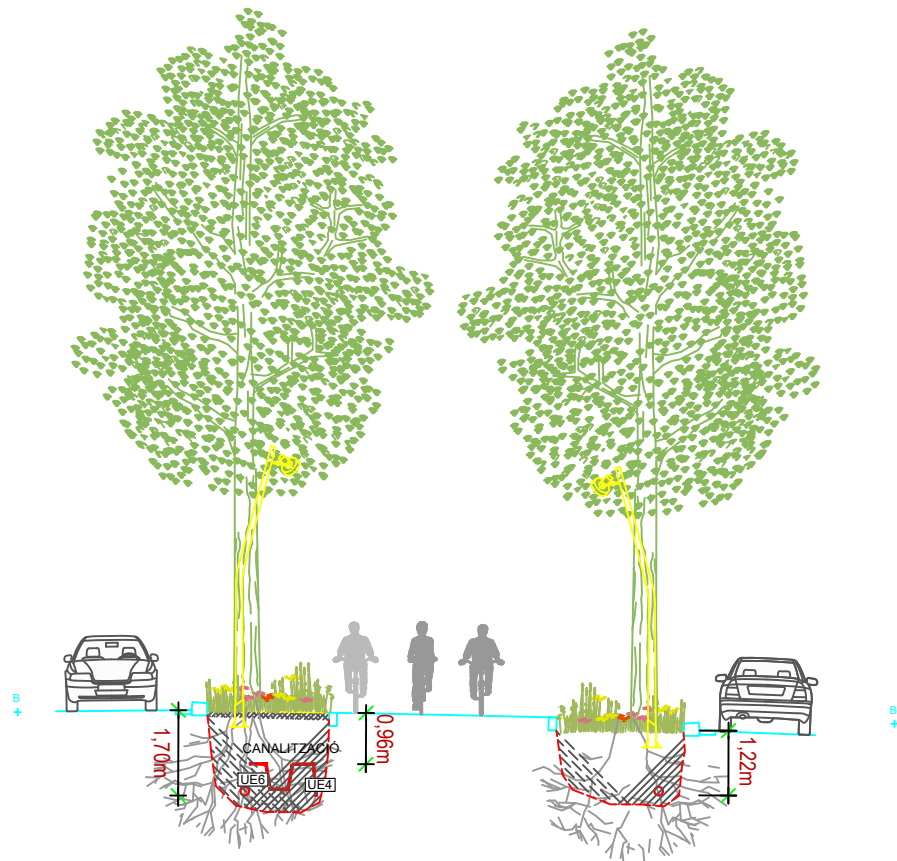
PK 0+400

PK 0+457.38

PK 0+400

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Figura 1: Detall del plànol de 1935 on es veu marcat el pont del Rec.

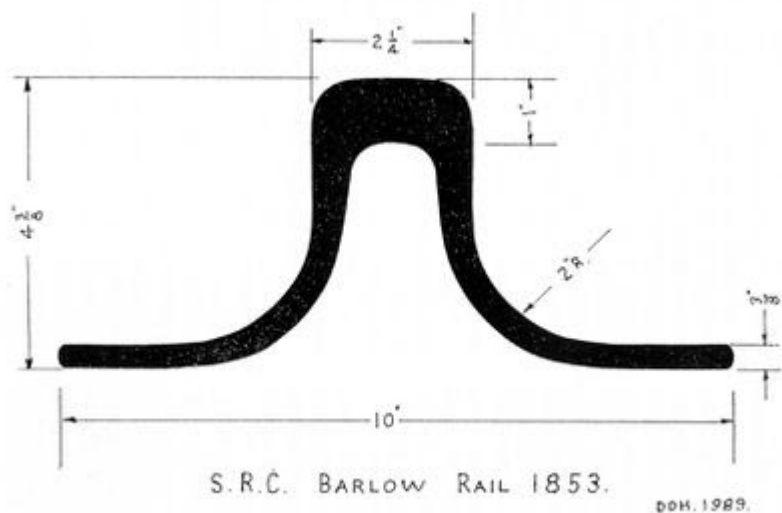

Figura 2: Secció d'un rail Barlow (font viquipedia)

Figura 3: Detall del plànol de Martorell on es veu el Rec, el pont i la canalització

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 1: Obertura de la banda de muntanya

Foto 2: Mur del Rec (UE 7), on també s'hi aprecien les UE's 3 i 9.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 3: Obertura en direcció Besòs.

Foto 4 i 5: Detalls de les canalitzacions (UE 11) i (UEs 13, 14, 18 i 31)

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 6: Canalització en direcció Llobregat. UEs 3-7, 9, 10.

Foto 7: Canalització 11-12. També apareixen les UEs 8, 9 i 10

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 8: Canalització 3-6 direcció Llobregat.

Foto 9: Paret O del Rec. UE 2 i UE 22.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 10: Alçat de Maons (UEs 2 i 27) del Rec Comtal-

Foto 11: Vista longitudinal de la canalització UEs 3-6.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 12: Entibat del Rec Comtal

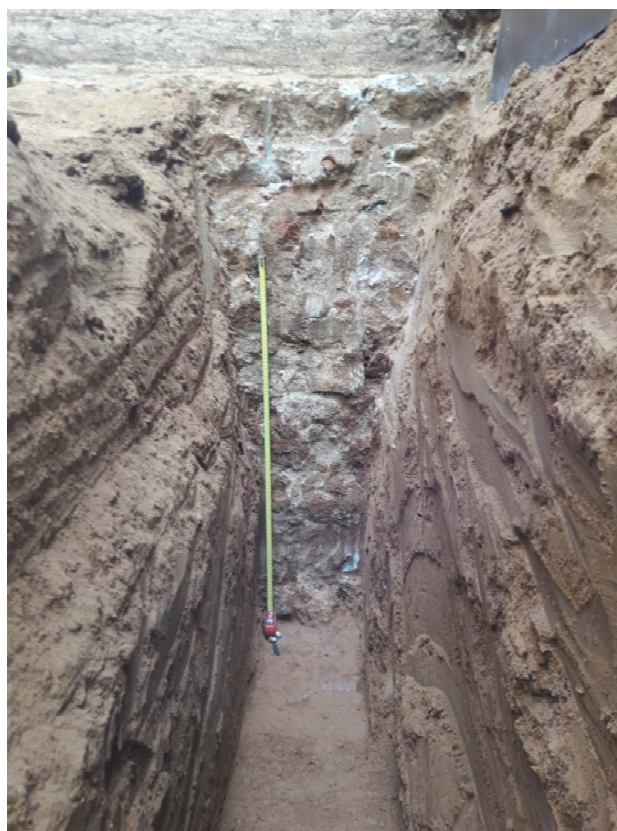

Foto 13: Secció del mur UE 22 del Rec Comtal.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 14: Vista del Rec Comtal. Murs UE 23 i 27

Foto 15: UEs 28, 29 i 33

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 16: Desmuntatge de la canalització 3-6.

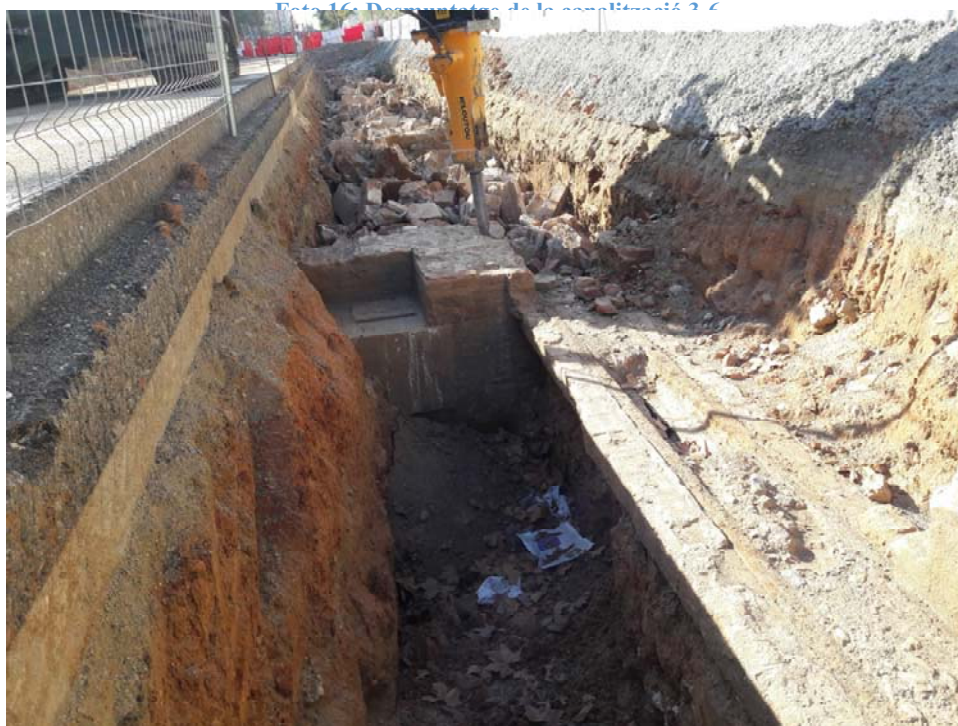

Foto 17: Desmuntatge de la canalització 3-6.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 18: Paret E del Rec Comtal a la banda de muntanya.

Foto 19: El Rec Comtal havent desmuntat les canalitzacions.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 21: Forat al Rec Comtal per on passarà la canalització.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 22: Tapat del Rec amb geotèxtil.

Foto 23 i 24: Procés de cobriment de les restes del Rec.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 25: Aspecte final de seguiment arqueològic.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 26 i 27: Canalització UEs 4 i 6 passat el pas de vianants del carrer Mallorca i el seu cobriment amb geotèxtil.

Foto 28: Cobriment amb formigó de la canalització reaprofitada per passar-hi un tub.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 29: Aspecte final de la canalització UEs 4 i 6 formigonada.

Foto 30: Inici rebaixos a l'asfalt, a tocar de la vorera.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 31: Control dels rebaixos de la màquina excavadora.

Foto 32: Rasa un cop excavada.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 33: Detall de la secció de la rasa i a la solera s'observa el tortorà.

Foto 34: Obertura d'una de les 4 rases de connexió la vorera oriental de l'avinguda Meridiana.

Memòria de la intervenció arqueològica a l'Avinguda Meridiana, 139-229, 158-248.
(Barcelona) Codi 075/21. Jul – Oct 21.

Foto 35: Exemple d'un dels molts serveis existents a la vorera oriental de l'avinguda Meridiana.